

De iurisprudentia et iure publica

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT
JOURNAL OF LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

2025.

XVI. évfolyam / Vol. XVI

1-2. szám / No. 1-2

Főszerkesztő / Editor-in-Chief

PACZOLAY Péter

Társszerkesztők / Editors

BALÁSSY Ádám Miklós, FEJES Zsuzsanna, KOVÁCS Endre Miklós,
KÖNCZÖL Miklós, TÓTH J. Zoltán

Nemzetközi Tanácsadó Testület /
International Advisory Board

Dalibor ĐUKIĆ, Kateřina FRUMAROVÁ,
Ján ŠKROBÁK, Aleksandra SYRYT.

Kiadja a

Magyar Jog- és Államtudományi Társaság

Publishing

Hungarian Association of Law and Political Sciences

HU ISSN 1789-0446

TARTALOMJEGYZÉK / CONTENTS

TANULMÁNYOK / ARTICLES

BALÁSSY Ádám Miklós – MÁTHÉ Levente

A tokió per alapjai – a természetjog reneszánsza a Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszéken - 1 -

PUP Dorina Brigitta

Az igazságosság kódolása - a bírói döntéshozatal jövője a mesterséges intelligencia korában .- 26 -

LIKTOR, Attila Zoltán

The legal status of the Indies within the Spanish Empire – the messianic concept of the Spanish monarchs - 48 -

SZILÁDI Levente Szabolcs

A különleges jogrend egy messzi-messzi galaxisban..... - 59 -

VERÉBI Máté

A háború mint eszköz jogi szabályozásának gyökerei - 82 -

KONFERENCIABESZÁMOLÓ/ CONFERENCE SUMMARY

VERES Zoltán - HÁMORI Antal

IV. Fogyasztóvédelmi aktualitások című konferencia a Budapesti Gazdasági Egyetemen - 103 -

Balássy Ádám Miklós
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
adjunktus
Máthé Levente
Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
IV. éves joghallgató

XVI. évfolyam | Vol. XVI
2025/1-2. szám | No. 1-2./2025
Tanulmány | Article
www.mjat.hu

**A tokió per alapjai –
a természetjog reneszánsza a Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszéken**

**Foundations of the Tokyo Trial – The Renaissance of Natural Law at the International
Military Tribunal for the Far East**

ABSTRACT

This paper examines how natural law theory was invoked and interpreted by the judges of the Tokyo War Crimes Tribunal in the absence of a comprehensive system of international criminal law. While legal positivism dominated much of twentieth-century jurisprudence, the Tribunal's majority and dissenting opinions often relied on universal moral principles to justify the prosecution of crimes against peace. Judges such as Henri Bernard, William Webb, Radhabinod Pal, and B. V. A. Röling offered contrasting approaches to legal responsibility, ranging from explicit endorsement of natural law to firm positivist rejection. The study argues that, beyond the formal legal framework, these moral-philosophical underpinnings significantly influenced the legitimacy, reasoning, and outcome of the Tokyo proceedings. The Tribunal became a unique historical forum where the boundaries between law and morality, and between Western and non-Western legal cultures, were openly negotiated.

KEYWORDS: Tokyo Tribunal, Judicial reasoning, Natural Law, International criminal justice

Bevezetés

A természetjog (*ius naturale*) hagyományosan az emberi természetből fakadó, univerzális erkölcsi normákat tételezi (mindenki számára előír egyetemes kötelezettségeket), míg a jogpozitívizmus (*ius positivum*) ezzel szemben a jogot pusztán a hatalmi viszonyokból vagy a kodifikált normák meglétéből vezeti le, és elválasztja a jogot az erkölcstől. A dilemma abban áll, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelnie, és milyen szükséges tulajdonságokkal kell rendelkeznie a jognak, amelyek által az ténylegesen joggá válik. Ez a kérdés megfogalmazható akként is, hogy a jogot pusztán társadalmi tények determinálják, ahogy a pozitivisták tartják, avagy a társadalmi mellett a *morális* tények is meghatározóak, ahogy a természetjog hívei vélik.¹ Míg a pozitívizmus kizárólag az emberek vagy az emberek közössége által tudatosan megalkotott tételes jogot ismeri el érvényesnek, addig a természetjogi iskola szerint létezik egy az emberi akarattól független, magasabbrendűnek tekintett normatív rend, amelynek a normái mindenkor és mindenhol érvényesek.² A klasszikus természetjogi tan gyökerei Arisztotelész *ζῶον πολιτικόν* („közösségi lény”) fogalmához nyúlnak vissza.³ E felfogás szerint a jog nem önkényes emberi alkotás, hanem akkor tekinthető helyes és igazságos jognak, ha megfelel „a természetes alapelveknek”. Cicero szerint a valódi törvény „az igaz értelem, mely a természettel összhangban áll”, örök és változatlan, s minden embert minden korban egyformán kötelez.⁴ Ez a megközelítés jól illeszkedik a természetjog azon felfogásához, amely szerint a jog érvényessége nem az emberi akarattól, hanem az ész által felismerhető örök normákból ered. Ágoston szerint az igazságos állam (*iusta res publica*) csak akkor képzelhető el, ha az az isteni törvénynek (*lex divina*) is megfelel. Az államnak a földi igazságosság megvalósítására kell törekednie, különben – mint írja –, „ha az igazságosságot eltávolítjuk, mi mások a királyságok, mint hatalmas rablóbandák?”⁵ Ez a tanítás alátámasztja azt az elvet, hogy az állam legitimációja nem csupán az emberi törvényeken, hanem az örök és változtathatatlan isteni igazságosságon alapul. E gondolatkörhöz kapcsolódik al-Fārābī is, aki szerint az ember természeténél fogva társas lény (*toplumsal varlık, madīnī bi-ṭab‘ihī*), aki más emberek segítségével nélkül képtelen eljutni erkölcsi és értelmi kiteljesedéséhez.⁶

A sztoikus gondolkodók univerzális természetjoga az emberi észre, míg Aquinói Szent Tamás teológiai megalapozású tanítása az örök isteni törvényre épít. Ezzel szemben Hugo Grotius a természetjogot világi alapokra helyezte, és racionalista elvek mentén rendszerbe foglalta elméletet és azt az ember veleszületett társas hajlamából, az *appetitus societatis*-ből vezette le. Ezzel szemben Thomas Hobbes az emberi természetet alapvetően antiszociálisnak látta, amelyet a *bellum omnium contra omnes* (mindenki harca mindenki ellen) állapota jellemez, s amelyből az állam önfenntartási ösztön által vezérelt megalkotása következik. Samuel Pufendorf kísérletet tett Grotius és Hobbes nézeteinek összeegyeztetésére, bár elismerte az emberi önérdekkövetés dominanciáját, az állam kialakulását nem a kölcsönös félelemnek, hanem az általános önbizalomhiánynak tulajdonította. Christian Thomasius szerint a jog a külső cselekedetek rendje, míg az erkölcs a belső meggyőződésre épülő lelkiismereti szabályozás, ezért e kettőt világosan el kell választani.⁷

A természetjogi hagyomány módszertanilag a racionalista filozófiához, különösen Descartes-hoz kapcsolódik, a természetes jogelveket deduktív módon, az ész útján, geometriai módszerrel igyekeztek levezetni – és ez a deduktív megközelítés Hobbesnál és Locke politikai írásaiban is megfigyelhető, jóllehet Locke a természetjogot más normatív alapokra helyezte. Ugyanakkor az is megosztotta a természetjog híveit, hogy miként képes az emberi értelem a jogelvek felismerésére. Míg

¹ Scott J. Shapiro: *What is law (and why should we care)? 1st conference on philosophy and law neutrality and theory of law*. Girona 2010. 33-34. o.

² Tóth J. Zoltán: *Állam- és jogelmélet*. Patrocinium. Budapest 2019. 99. o.

³ Alfred Verdross: *Mi a Jog?* In Fridvaldszky János (szerk.): *Természetjog. Szöveggyűjtemény – Jogfilozófiák*. Szent István Társulat. Budapest 2006. 136. o.

⁴ Cicero: *Az Állam*. (ford.: Hamza Gábor) Akadémia Kiadó, 2017, III. könyv 22. o.

⁵ Augustine: *The City of God against the Pagans*. Loeb Classical Library, No. 412, Harvard University Press, 1957 16., IV Könyv, 4 fejezet. DOI: 10.4159/DLCL.augustine-city_god_pagans.1957

⁶ Adnan Güriz: *Hukuk Felsefesi*, Oyedinci Baskı, Ankara, 2023. 167-171.o.

⁷ Lásd: Ian Hunter: *Christian Thomasius and the Desacralization of Philosophy*. In University of Pennsylvania Press. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 61, No. 4, 2000, 596-616. o.

egyések szerint az emberi természet elemzése révén (empirikus alapon) ismerhetőek meg e normák – mint Hobbesnál –, addig mások szerint ezek pusztán a gyakorlati ész műveként deduktíve elérhetők. Immanuel Kant a természetjogot a gyakorlati ész kategorikus imperatívuszával kapcsolta össze. Thomas Hobbes értelmezése a természetjogról az önfenntartásból fakadó, minimális morális követelményeket hangsúlyozta.

A természetjog tehát a racionalizmus és az empirizmus határán mozog, hol az emberi természetből, hol az emberi eszből kiindulva próbálja meghatározni a jogelveket, miközben az utópia és a valóság közötti határmezsgyén helyezkedik el.

Az európai jogfilozófiában évszázadokon át uralkodó volt a természetjogi felfogás. Azonban a tudományos felfedezésekkel járó társadalmi szemléletváltás a jogelméletre is rányomta a bélyegét.⁸ A XIX. században egyre inkább háttérbe szorult a jog metafizikai megközelítése. Mindazonáltal a XX. században felmerült problémák megválaszolásában a pozitív jog sok tekintetben elégtelennek bizonyult, a II. világháború után a természetjogi gondolkodás reneszánszát élte. Ennek kiindulópontjaként és eklatáns példaként a nürnbergi pert szokás említeni. Ugyanakkor az európai jogtudomány hajlamos megfeledkezni arról, hogy a háború után nemcsak Németország, hanem Japán vezetőit is felelősségre vonták.

I. Történelmi előzmények

A második világháború embertelenségei és pusztításai már a háború során felvetették a szövetséges hatalmakban az elkövetők felelősségre vonásának igényét. Mindez elsőként az 1943-as Moszkvai Nyilatkozatban látszott kikristályosodni, amikor is a szövetséges hatalmak közös nyilatkozatban tettek ígéretet a német atrocitások elkövetőinek bíróság elő állítására.⁹ Ezt követően egy hónappal 1943 novemberében a Kairói Nyilatkozatban megfogalmazódott Japán megbüntetésének az igénye is az agresszió miatt, bár itt még pusztán Japán, mint állam szankcionálásának szándéka jelent meg, a vezetőkkel szembeni retorziókra nem tartalmazott utalást.¹⁰ Az európai háború lezárulását követően 1945 július 26-án az Egyesült Államok, Kína és az Egyesült Királyság a Potsdami Proklamációban felszólították Japánt a fegyverletételre¹¹ és meghatározták a megadás további feltételeit. Mivel a távol-keleti hadszíntér sem volt mentes olyan incidensektől, amelyek mélységesen megrázták a közvéleményt a Potsdami Proklamációban szerepelt a háborús bűnösök felelősségre vonása, külön kiemelve a hadifoglyokkal szembeni kegyetlenségek elkövetőit.¹² Később Japán a USS Missouri fedélzetén elfogadta a Potsdami Proklamáció és az annak részét képező Kairói Nyilatkozat rendelkezéseit a kapituláció során a Tokiói-öbölben, ahol közel egy évszázaddal azelőtt Commodore Matthew Perry flottája rákényszerítette a regnáló Tokugava-sógunatust Japán kikötőinek megnyitására (1853). 1945 szeptember 2-án ugyanott, ugyanúgy fejet hajtva az Egyesült Államok követelései előtt Japán oldaláról, a kormány képviselőjében Mamoru Shigemitsu külügyminiszter, a császári vezérkar képviselőjében pedig annak főnöke Umezú Yoshijiro jelent meg az amerikai csatahajón. Mindkettőjüket elítélte később a Tokiói Törvényszék,¹³ amely a joghatóságát az itt elfogadott nyilatkozatokra alapozta.¹⁴

⁸ Helmut Coing: *A jogfilozófia alapjai*. Osiris tankönyvek. 1996. 61-62. o.

⁹ Moscow Declaration on German Atrocities of 30 October 1943.

¹⁰ The Cairo Declaration, November 26, 1943. „The three great Allies are fighting this war to restrain and punish the aggression of Japan.” Ezt követően a nyilatkozat a megbüntetés keretében végrehajtandó területi átrendezéseket tárgyalja.

¹¹ Potsdami Proklamáció 13. pont

¹² Ibid. 10. pont „stern justice shall be meted out to all war criminals, including those who have visited cruelties upon our prisoners”

¹³ Mamoru Shigemitsu-t, aki 1943-45 áprilisa között, majd a háború utolsó hónapjában töltötte be ezt a tisztséget, a törvényszék béke elleni és az 55. vádpont szerinti (ld. később) háborús bűncselekményekben találta bűnösnek és ítélte 7 év szabadságvesztésre. Umezú Yoshijiro-t, a Kwantung-hadsereg korábbi parancsnokát, életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte a bíróság. (International Military Tribunal for the Far East (a továbbiakban: IMTFE Judgment of 4 November 1948. 577-579. 585-588. o.)

¹⁴ A II. világháború utáni törvényszékek lehetséges legitimációjaként merült fel a *debellatio*. A *debellatio* egy római eredetű koncepció, amely történelmileg Karthágó megsemmisítéséhez köthető, és melyet szemben klasszikus szemlélettel a modern nemzetközi jog már alapvetően elvet. Mindazonáltal sokan (*inter alia* Schwarzenberg és Kelsen) ebből vezették le a nürnbergi törvényszék joghatóságát. A *debellatio* három konjunktív feltétel teljesülése esetén következik, ha a) az ellenséges erők az állam teljes területét ellenőrzésük alá vonják, b)

A csendes-óceáni háború végóráival párhuzamosan megrendezésre került a londoni konferencia a négy szövetséges nagyhatalom (Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Szovjetunió) képviselőinek részvételével. A konferencián a delegációk arról folytattak tárgyalásokat, hogy a német háborús bűnösöket miképpen és pontosan milyen bűncselekményekért vonják felelősségre. Majd 1945. augusztus 8-án elfogadásra került a Londoni Egyezmény, amely rendelkezett a Nemzetközi Katonai Törvényszék felállításáról és mellékletként csatolták hozzá a nürnbergi alapokmányt.¹⁵ A tokiói törvényszék felállításának közvetlen előzményei a 1945 végén megtartott moszkvai konferencia képezte, amely felhatalmazást biztosított a szövetséges erők főparancsnokának a megadás feltételeinek végrehajtására.¹⁶ Ugyanezen konferencián rendelkeztek a washingtoni székhelyű Távol-keleti Bizottság (*Far Eastern Commission*) létrehozataláról, ahol szövetséges nemzetek közösen határozhatták meg a Japánra háruló kötelezettségek elveit és követelményeit. A bizottság döntéseit az Egyesült Államok kormánya foglalta konkrét utasításokba, és küldte meg a főparancsnoknak.¹⁷ Végül ezen döntéshozási mechanizmus keretében, jogosítványaival élve, Douglas MacArthur parancsára került felállításra 1946. január 19-én a Távol-Keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék, tokiói székhellyel. A Tokiói Törvényszék felállítását, tehát nem előzte meg a londonihoz hasonló nemzetközi konferencia. Ennek oka az volt, hogy a szövetségesek az európai példából okulva elébe kívánták menni a hosszas tárgyalásoknak. A statútum tervezetét a Nemzetközi Ügyészeti Osztály (*International Prosecution Section*) alkotta meg, az elkészítésében pedig kizárólag amerikai ügyészek vettek részt.¹⁸ Hasonlóképpen a kohézió és a hatékonyság céljait szolgálta Douglas MacArthur – legalábbis *de iure* – kiemelkedően koncentrált hatásköre.¹⁹

II. A tokiói statútum

A tokiói per célja a japán háborús főbűnösök felelősségre vonása volt. A törvényszék tizenegy bíróból állt, akiket a Japán megadását aláíró kilenc²⁰ és további kettő szövetséges hatalom – India és a Fülöp-szigetek – delegált. A tanácselnöki tisztségre az ausztrál bírót, Sir William Webb lett felkérve. Az alapokmány jelentős befolyást biztosított a főparancsnoknak a törvényszék eljárására nézve. A főparancsnok nevezte ki a bírakat, ahogy közülük az elnököt is. Továbbá az ítéleteket is az ő parancsaival összhangban kellett végrehajtani, ennek során, akár mérsékelhetette is az ítéletet vagy egyéb módon megváltoztathatta, leszámítva a kiszabott büntetések súlyosbítását.²¹ A statútum értelmében a

az adott állam katonai aktivitása megszűnik és c) a kormánya is felszámolásra kerül. Ez esetben az adott állam szuverenitása átszáll a győztes hatalomra (vagy hatalmakra, mint Németország esetében, kondominiumot eredményezve) ennek keretében akár dönthet az annexió vagy egy új állam létrehozása mellett, *ad absurdum territorium nullius*-nak is meghagyhatja. Japán kapcsán a feltétel nélküli megadás ellenére sem beszélhetünk *debellatio*-ról mivel a japán kormány a megszállást követően is tovább működött. Michael N. Schmitt: *Debellatio*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law (October 2009).

¹⁵ London Agreement of 8 August 1945, „Art. 2. The constitution, jurisdiction and functions of the International Military Tribunal shall be those set out in the Charter annexed to this Agreement, which Charter shall form an integral part of this Agreement.”

¹⁶ 3. Soviet-Anglo-American Communiqué At Moscow Conference, December 27, 1945. „The Supreme Commander shall issue all orders for the implementation of the terms of surrender, the occupation and control of Japan, and directives supplementary thereto. In all cases action will be carried out under and through the Supreme Commander, who is the sole executive authority for the Allied Powers in Japan. He will consult and advise with the Council in advance of the issuance of orders on matters of substance, the exigencies of the situation permitting. His decisions upon these matters shall be controlling.”

¹⁷ Aleksandra Babovic: *The Tokyo Trial, Justice, and the Postwar International Order*. Palgrave Macmillan. 2019., az Egyesült Államok kormányának domináns szerepét Japán helyzetének háború utáni rendezése kapcsán egyebek mellett jól jelzi, hogy sürgős esetben és a bizottság direktíváinak hiányában diszkrecionális hatáskörben is adhatott utasításokat.

¹⁸ Diane Orentlicher: *The Tokyo Tribunal's Legal Origins and Contributions to International Jurisprudence as Illustrated by Its Treatment of Sexual Violence*, *Nuremberg Academy Series* No. 3 (2020) 91. o.

¹⁹ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial: The Pursuit of Justice in the Wake of World War II*. 2008, 23-24. o.

²⁰ Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kína, Szovjetunió, Ausztrália, Kanada, Franciaország, Hollandia, Új-Zéland.

²¹ Charter for the IMTFE art. 2., art. 3. (a), art. 17.

döntéseket és az ítéletet a jelenlevő bírák többsége hozta meg.²² A törvényszék munkájában tizenegy ügyész működött közre, akiknek az élén az amerikai Joseph B. Keenan állt, mint legfőbb ügyész.

A vádlottak padján huszonnyolc személy ült. Többségük korábban valamilyen miniszteri címet viselt vagy japán hadseregben tisztként szolgált. A vádlottak kiválasztásánál lényeges szempont volt, hogy a háború minden fázisa képviselőhöz jusson a védencek személyében 1931-től 1945-ig, valamint, hogy a legfontosabb kormányzati és katonai szervek tekintetében is egy reprezentáns csoport jelenjen meg a törvényszék előtt.²³ Összesen négy vádlott szolgált miniszterelnökként és úgyszintén négy külügyminiszterként, hét vádlott töltött be hadügyminiszteri posztot valamikor a háború folyamán és tizennégyen viseltek tábornoki rangot. Jóllehet az admirális is képviseltette magát három vádlottal, csakúgy, mint a diplomácia, közöttük a németországi és az olaszországi nagykövet, de egyéb tisztviselők is jelen voltak, valamint kezdetben az ultranacionalista író Okawa Shumei is, akit sokan csak, mint a „japán Goebbels” ismertek. (Őt később az eljárás során mentális betegségei miatt felmentették.)

A tokiói statútum a nürnbergi alapokmány²⁴ mintájára készült el. Tartalmazta a nürnbergi alapelveket, amelyeket akkoriban számos kritika ért, mára már azonban, miután az ENSZ közgyűlése egyhangúan megerősítette,²⁵ vitathatatlanul a nemzetközi büntetőjog részét képezik. A *személyes felelősség elve* szerint, aki nemzetközi bűncselekménynek minősülő cselekményt követ el, azért felelős és ezért büntethető lesz. A *belső jogi minősítés irrelevanciája* alapján nem mentesít a nemzetközi jogi felelősség alól, ha a belső jog az adott cselekményt nem rendeli büntetni. Hasonlóképpen lényeges volt a *hivatalos minőség irrelevanciája*: nem mentesít a nemzetközi jogi felelősség alól, ha valaki egy állam nevében eljárva követ el bűncselekményt, továbbá megjelent a hitleri államszervezet működéséről elnevezett *Führerprinzip elvetése*, melynek értelmében nem mentesít a felelősség alól az a tény, hogy az elkövető a kormányának vagy felettesének utasítására járt el, amennyiben az eltérő erkölcsi választás ténylegesen lehetséges volt. Ez utóbbi kettő legfeljebb enyhítő körülményként értékelhető a statútum értelmében, „ha az igazságosság úgy kívánja.” Nem kevésbé volt lényeges a vádlottak kiszolgáltatott helyzetéből adódóan a *tisztességes eljáráshoz való jog*.²⁶ Ennek keretében a vádlottak egy általuk ismert nyelven kellő időben és részletességgel megismerhették az ellenük felhozott vádakot, továbbá biztosított volt a képviselőhöz való jog, a védelem bizonyítékok szolgáltatáshoz való joga, a bilingvális per, az angol mellett a vádlottak által beszélt nyelv használata, valamint a vádlottaknak jogukban állt „releváns” magyarázatot adni az ellenük felhozott vádakra.

A Tokiói Törvényszék joghatósága három bűncselekmény kategóriára terjedt ki:

- „A” osztály, béke elleni bűncselekmények: „a nemzetközi jogot, szerződéseket, egyezményeket, vagy garanciákat sértő agresszív háború tervezése, előkészítése, hadüzenettel vagy hadüzenet nélkül kezdeményezése, vagy folytatása, illetve az olyan közös tervben vagy összeesküvésben való részvétel, amely az előzőek megvalósítására jön létre”.
- „B” osztály, háborús bűncselekmények: „a hadviselés törvényeinek vagy szokásainak megszegése.”
- „C” osztály, emberiesség elleni bűncselekmények: „bármely polgári lakosság tagja ellen, a háború előtt vagy alatt elkövetett emberölés, kiirtás, rabszolgaságba taszítás, áttelepítés és embertelen cselekedetek, valamint a Törvényszék hatáskörébe tartozó más bűncselekmény végrehajtása során vagy azzal összefüggésben elkövetett politikai vagy faji alapon történő üldözés[...]”.

Az alapvető egyezések mellett azonban különbségek is voltak Tokió és Nürnberg között. A szükségszerű eltérések mellett, mint törvényszék összetétele, különbség volt például a *tu quoque* (ti. „te is”) védelem használatának tekintetében is. Bár egyezők voltak a statútumok vonatkozó rendelkezései,²⁷ amelyek szigorú intézkedéseket írtak elő az eljárás elhúzódásának megakadályozása

²² Charter for the IMTFE art. 4.(b)

²³ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 65-66. o.

²⁴ A szövegben szereplő összevetéseken túl, a dolgozatnak nem célja a már sokat kutatott Nürnbergi Törvényszék eljárását behatóan tárgyalni.

²⁵ General Assembly resolution 95 (I) of 11 December 1946.

²⁶ Ádány Tamás Vince: *Nemzetközi büntetőbíráskodás*. 28-32. o.

²⁷ Charter for the IMTFE art. 12(b), art. 13(a).

érdekében és elutasítandónak nyilvánították az irreleváns kérdések vizsgálatát, ezt a Tokiói Törvényszék a *tu quoque* érvelés abszolút és teljeskörű tilalmaként értelmezte.²⁸ Az alapokmány hivatkozott cikkeinek megfelelően ezt az indokolta, hogy ezen érvelés nem releváns a felelősségre vonás szempontjából, mert a jogellenes cselekményeket elkövető egyén felelőssége független mások hasonló cselekményeitől, a háborús és az emberiesség elleni bűncselekmények üldözendők, függetlenül attól, hogy mások elkövették-e. Ugyanakkor a bírák eltérő megközelítésében szerepet játszhatott az is, hogy a Hiroshimára és Nagasakira dobott atombomba még hangsúlyosabban vetette fel a szövetségesek ilyen jellegű felelősségét és a méltányosság körébe tartozó „tisztá kéz” (*clean hands*) doktrína alkalmazásának lehetőségét, mint Európában. Amennyiben teret engedtek volna ilyen jellegű védekezésnek, vélhetően megbénították volna a törvényszék eljárását a védelemnek az atomfegyverhasználatra, a tokiói bombázásra vagy a szovjet agresszióra vonatkozó indítványai.

Továbbá eltérés volt az emberiesség elleni bűncselekmények fogalmában is, amelynél a tokiói statútum esetében hiányzott a vallási alapon történő üldözés fordulat. A nürnbergi statútum lehetővé tette egyes szervezetek, jogi személyek elítélését, a törvényszék ez alapján többek között a *Sturmabteilung*-ot (SA) és a *Schutzstaffel*-t (SS) bünszervezetnek nyilvánította. A tokiói statútum ehhez hasonló ítéletre nem nyújtott lehetőséget.

Lényeges különbség volt a két alapokmány között, hogy Tokióban kiemelt szerephez jutottak a béke elleni bűncselekmények, mivel tokiói per során a törvényszék eljárásának előfeltétele volt ezeknek a vádja. Önmagában háborús bűncselekmények miatt több ezer japán állampolgárt ítélték el különböző bírósági eljárásokban.²⁹ Ennek megfelelően a béke elleni bűncselekményekre vonatkozó bizonyítékok feltárása prioritásként szerepelt az ügyészek feladatai között. Maga a béke elleni bűncselekmények meghatározása tartalmilag megegyezett a nürnbergivel, mindössze a pontosság miatt lett kiegészítve a nemzetközi jogot sértő, illetve a *hadüzenettel vagy hadüzenet nélküli (declared or undeclared) agresszív háború* fordulatokkal.

A béke elleni bűncselekmények fogalma azonban, csakúgy, mint az emberiesség elleni bűncselekmények vádja vagy az egyéni felelősség elve, felvetették az *ex post facto* (visszamenőleges hatályú) jogalkotás problémáját és azt a kérdést, hogy mennyiben állnak a statútum rendelkezései összhangban olyan büntetőjogi alapvetésekkel, mint a *nullum* elvek,³⁰ valamint, hogy mennyiben képezi a törvényszék pusztán a győztesek bosszújának színpadát.

A nemzetközi jogi normák megítélése, egy a nemzetek felett álló szuverén hiányában, mindig is több kétellyel járt együtt, mint ahogy az egyes államok belső jogrendszereinek szabályozásairól elmondható. Számos jogtudós hangot adott már ennek a problémának. John Austin a nemzetközi jogot nem is tekintette igazi jognak, hanem mint pozitív moralitás jellemezte.³¹ Kelsen már valódi jognak tartotta a nemzetközi jogot, amely egységet képez a belső jogrendszerekkel. Ugyanakkor ő is kiemelte a különös jellegét és mint decentralizált, primitív jogrendet jellemezte, amelynek a jogi, kényszerrend (*Zwangsordnung*) jellege a háború és a represszáliák útján biztosított, mely szankciók önszegélyeken keresztül érvényesíthetők.³² H. L. A. Hart vitatta Kelsen elképzelését, miszerint a nemzetközi jogban is létezik egy *Grundnorm*, amelyből a jog végső soron érvényességét nyeri. Hart a nemzetközi jogot egy kizárólag elsődleges szabályokból álló jogrendszernek tekintette, amelyből hiányoznak a másodlagos szabályok, melyek felszámolnák a jog kapcsán a bizonytalanságot (*rule of recognition*), megszüntetnék a jog statikus jellegét (*rule of change*) és biztosítanák a jog hatékonyságát (*rule of adjudication*).³³ A nemzetközi jognak ezek a speciális jellemzői még inkább érezhetőek voltak az ENSZ felállítását megelőzően. Ugyan a Nemzetek Szövetsége hasonló célkitűzésekkel jött létre az I. világháborút követően, a Népszövetség a szervezeti felépítése és az egyes nemzetek szembenállásai miatt közel sem volt képes kielégíteni a hozzá fűzött reményeket. Maga Japán is távozott a szervezetből 1933-ban a mandzsúriai invázióra adott reakció következtében.

²⁸ Stephanie Berlin: *The Tu Quoque Defense*. 2002. War Crimes Memoranda. 227. 28. o., A Nürnbergi Törvényszék is kizárólag Karl Dönitz esetében értékelte ezt a védekezést.

²⁹ Richard H. Minear: *Victors' Justice: The Tokyo War Crimes Trial*. Princeton. 1971. 6. o.

³⁰ Ti. *nullum crimen/nulla poena sine lege*.

³¹ John Austin: *The Province of Jurisprudence Determined*. London: John Murray, Albemarle Street. 1832. 148.o.

³² Francois Rigaux: *Hans Kelsen on International Law*. European Journal of International Law, Vol. 9, Issue 2, 1998, 325–343.o.

³³ H. L. A. Hart: *The Concept of Law*. Oxford University Press, 1961. Chapter X. International Law.

III. *Ius ad bellum*

A XX. századig alapvetően úgy tekintettek a háborúindítás jogára, mint a szuverenitásból fakadó egyik alapvető jogosultságra. Mindazonáltal már az ókortól kezdve számos természetjogi gondolkodónál megjelenik az igazságos háború elgondolása, amely a háborúnak egy eszmei korlátját támasztotta. Már Cicero (Kr. e. 106-43)³⁴ és Szent Ágostont (354-430)³⁵ is foglalkoztatta ez a kérdés, majd a skolasztika neves képviselői, mint Aquinói Szent Tamás (1225-1274),³⁶ Francisco Vitoria (1483-1546)³⁷ vagy Francisco Suarez (1548-1617),³⁸ és később Hugo Grotius (1583-1645)³⁹ is a *bellum iustum* fogalmi keretei között fejtette ki véleményét a *ius ad bellum*-ról.

A XX. század során megjelentek a *ius ad bellum* pozitív korlátai is nemzetközi jogban. A 1907. évi II. hágai békekonferencián elfogadásra került a Drago-Porter egyezmény, amelyben a felek megállapodtak abban, hogy szerződéses kötelezettség kikényszerítése érdekében nem alkalmaznak fegyveres erőszakot, hanem elsősorban bírói úton kísérik meg egy esetleges konfliktus rendezését.⁴⁰ Az I. világháborút követően az agresszió miatti felelősségre vonás koncepciója már előkerült, amikor is a Versailles-i békeszerződésben az antanthatalmak kísérletet tettek a német császár morális alapon történő elítélésére.⁴¹ Az 1919-ben felállított Nemzetek Szövetségének egyezségokmánya már komoly jogi korlátot támasztott, mikor kimondta, hogy a részes államok kötelesek tiszteletben tartani minden tagállam „területi épségét és jelenlegi politikai függetlenségét”.⁴² A 20-as évek során a Nemzetek Szövetségének munkáját áthatotta a *ius contra bellum* elgondolása és a háború delegitimálásának célkitűzése. A szervezet 1923-as Kölcsönös Segítségnyújtás Egyezmény tervezete, valamint 1924-es genfi jegyzőkönyv,⁴³ amelyek bár nem léptek hatályba, az agresszióról, mint nemzetközi bűncselekményről beszéltek. Ezt követően a Népszövetség közgyűlése 1927-ben pedig tiltottnak nyilvánította az agresszív háborút.⁴⁴

Azonban a leglényegesebb hivatkozási pontot a tokiói per során az 1928-as párizsi egyezmény, másnéven a Kellogg- Briand paktum képezte, amelynek maga Japán is részese volt. A szerződésben a

³⁴ Marcus Tullius Cicero: *De re publica, De officiis*. Cicero igazságosnak tekintette a védekezésként vagy a dicsőségért folytatott háborút, ugyanakkor lényegesnek tartotta a hadüzenet megtételét is. Pedro López Barja de Quiroga: Cicero: *Bellum Iustum and the Enemy Criminal Law*. In *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Correlating Thinkers*. 2018. 62-65. o.

³⁵ Szent Ágoston: *Contra Faustum Manichaeum, De civitate Dei*. Ágoston az olyan háborúkat vélte igazságosnak, amelyeket Isten parancsára, önvédelemből vagy jogsértés megtorlása érdekében indítottak. Kende Tamás et. al. (szerk.): *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer, Budapest. 2018.

³⁶ Aquinói Szent Tamás: *Summa Theologica: Quaestio de bello*. Aquinói Tamás három kritériumot nevesít ahhoz, hogy a háború igazságos legyen: a) szuverén hatalom (*auctoritas principis*), b) igazságos ok (*causa iusta*), c) helyes szándék (*intentio recta*). Saint Thomas Aquinas: *The Summa Theologica*. Encyclopedia Britannica. 1923. Vol. II. 577-581. o.

³⁷ Francisco de Vitoria: *De Jure belli Hispanorum in barbaros. De Indis et De Jure Belli*, Vitoria műveinek egyik lényeges kérdése a korabeli spanyol hódítások igazolhatósága. A humanitárius intervenció fogalmát megelőlegezve, úgy tartotta az uralkodó nemcsak saját népe, hanem idegenek ellen elkövetett cselekmények miatt is háborút kezdeményezhet. Amaya Amell: *The Theory of Just War and International Law*. Hispanic Journal, , Vol. 38, No. 1, 2017, 68-70. o.

³⁸ Francisco Suarez: *Disputatio de bello*, Suarez az igazságos ok mellett *ultima rationak* tekintette a háborút, továbbá szükségesnek vélte a hadviselés arányosságát és a győzelem előrelátható valószínűségét is. Gregory M. Reichberg: *Suarez on just war*. In Daniel Schwartz (Ed.): *Interpreting Suarez*. Cambridge University Press. 2012. 195. o.

³⁹ Hugo Grotius: *De jure belli ac pacis*., Grotius alapvetően három *iusta causa*-t említ: önvédelem, tulajdon visszaszerzése és valamely sérelem miatti büntetés. Hugo Grotius: *The Rights of War and Peace*. Liberty Fund. Indianapolis. 2005. Vol. 2. 395. o.

⁴⁰ Convention respecting the Limitation of Employment of Force for Recovery of Contract Debts art. 1.

⁴¹ Versailles-i békeszerződés 227. cikk. „[...] II. Vilmos volt német császárt a nemzetközi erkölcsnek és a szerződések szentségének legsúlyosabb megsértése miatt nyilvánosan vád alá helyezik.”

⁴² The Covenant of the League of Nations art. 10.

⁴³ Geneva Protocol, 1924, Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes

⁴⁴ Declaration Concerning Aggression, League of Nations Official Journal. Special Supplement No. 53. 1927. szeptember 24. 22.

felek – Clausewitz sokat idézett szavait visszhangozva⁴⁵ – „ünnepélyesen kijelentik, hogy a háborúnak a nemzetközi viszályok elintézése céljából való igénybevételét elítélik, s egymáshoz való viszonyukban erről, mint a nemzeti politika eszközéről lemondanak.” Továbbá deklarálták, hogy a köztük felmerülő „vitáknak vagy nézeteltéréseknek megoldását vagy elrendezését mindenkor csak békés úton szabad keresni.”⁴⁶

IV. Az ügyészség jogfilozófiája

Harry S. Truman, az amerikai igazságügy minisztérium bűnügyi osztályának vezetőjét, Joseph B. Keenan-t nevezte ki ügyésznek az Egyesült Államok részéről, aki ezt követően az ügyészi szekció vezetőjévé is vált. Ahogy a tokiói tevékenysége és a művei demonstrálják Keenan egy megkülönböztetett természetjogi filozófiát vallott, melyben a jog végső forrásának Istent tekintette.⁴⁷ Írásaiban a természetjogot tette meg a szuverén államok által elkövetett agresszió elleni küzdelem legjobb eszközének, amely a szuverenitás kétségbevonásával gátolja az erőszakot. A háború megítélésénél az igazságos háború eszméjéhez nyúlt vissza, az igazságtalan háborút pedig, mint az „isteni akarattal és az emberi ésszel” ellentétes cselekedetet értelmezte.⁴⁸ Tokióban az agressziót, a nemzetközi egyezményeken túl, az igazságos háború koncepciójával is összefüggésbe hozta. Beszédében úgy nyilatkozott, hogy egy igazságtalanul kezdeményezett háború az bűncselekmény, nevezetesen béke elleni bűncselekmény, még akkor is, ha magát a háborút a lehető „leglovagiasabb” és legemberségesebb módon folytatják.⁴⁹

Ez a gondolkodás erősen áthatotta a törvényszék előtt tartott nyitóbeszédét, amellyel már megadta a tokiói per jogelméleti tónusát. Már az elején, a vádirat alapjául szolgáló jog kapcsán leszögezi, hogy „van egy nagy terjedelmű nemzetközi joganyag, amelyet különböző időkből, különböző szerzők, mint »közös jog«, »általános jog« vagy »természetjog« ismertek”.⁵⁰ A beszédében Keenan hosszasan idézi Lord Wright, az ENSZ háborús bűncselekmények bizottság elnökének szavait:

„A nemzetközi jog forrásait ezért máshol kell keresnünk, mint egy nemzeti jogalkotó hatóság határozataiban. [...] a nemzetközi jog, bármennyire tökéletlen, a jó és rossz érzetének, az igazságosság ösztöneinek és az emberiségnek a terméke volt, amely minden civilizált nemzet közös öröksége. Ezt évszázadokon át 'természetjognak' nevezték [...]. Ez a minden jognak a végső alapja, vagy legalábbis annak kellene lennie.”⁵¹

Keenan nem tekintette a nemzetközi jogot egy statikus jelenségnek, hanem egy progresszív, folyamatosan változó és növekvő jogterületként fogta fel. Erre az ügyészség nyitóbeszédében is utalt: „A szükség nyomása ösztönzi a természetjog és a morális képzetek hatását, és átalakítja azokat olyan jogi szabályokká, amelyeket tudatosan és nyíltan elismer a civilizált emberiség konszenzusa.”⁵² Ez a szükségességen alapuló szabályozás, amely az érvényességét a természetjogból nyeri, egy alapvető motívuma volt az ügyészség érvelésének. Az ügyészség közlései szerint azért tulajdonítottak rendkívüli jelentőséget annak, hogy a bíróság a béke elleni bűncselekmények kapcsán precedenseket állítson fel és

⁴⁵ „der Krieg ist nichts als eine Fortsetzung des politischen Verkehrs mit Einmischung anderer Mittel” (Carl von Clausewitz: Vom Krieg)

⁴⁶ Article I. The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another.

Article II. The High Contracting Parties agree that the settlement or solution of all disputes or conflicts of whatever nature or of whatever origin they may be, which may arise among them, shall never be sought except by pacific means.

⁴⁷ Aleksandra Babovic: The Tokyo Trial, Justice, and the Postwar International Order. 43-44. o.

⁴⁸ Milinda Benerjee: Does International Criminal Justice Require a Sovereign? Historicising Radhabinod Pal's Tokyo Judgement in Light of his 'Indian' Legal Philosophy, Historical Origins of international Criminal Law: Volume 2. 107-108. o.

⁴⁹ Opening Statement of the Prosecution 22. o.

⁵⁰ Ibid. 14. o.

⁵¹ Ibid. 15. o.

⁵² Ibid. 16-17. o.

bűnösnek mondja ki a vádlottakat, mivel a technológiai fejlődés elérte azt a szintet, hogy egy hasonló agresszió az emberi civilizáció végével fenyeget.

Az ügyészek soraiban Keenan nem volt egyedül a természetjogi eszméivel. Kifejezetten a statútumot megszövegező amerikai jogászcsoportban osztották leginkább a főügyész elgondolásait. John Brabner Smith, egy fiatal jogász, aki Keenan munkáját segítette, mélyen vallásos volt és a személyes írásai elkötelezettséget mutatnak a keresztény ideálok és a természetjog iránt. Az ügyészi osztály egy másik prominens alakja Brendan F. Brown hasonló személyes és szakmai odaadással volt a vallásos természetjogért.⁵³ Brown nem csak későbbi írásaiban fejtette ki ezt, hanem a per folyamán is. Az IPS (*International Prosecution Section*) egyik belső memorandumában is egyértelművé tette ezt, mikor a következőképpen fogalmazott:

„[...] a nemzetközi jog felöleli a nemzetközi társadalmi szabályozás teljes rendszerét. Ez a rendszer nem csak azokat a szabályokat öleli fel, amelyek szerződések, egyezmények vagy hasonló formájában léteznek, hanem egy jogi-morális rendet is, amelyből a pozitív nemzetközi jog az érvényességét származtatja.”⁵⁴

Keenan és Brown a későbbi *Crimes Against International Law* (1950) című közös művükben is megvédik korábbi álláspontjaikat. „A nemzetközi morális rendet – írják a mű bevezetésében a tokiói perről értekezve – a pozitív jog okának, nem pedig okozatának kell tekinteni; az ilyen jog a lényegét nem a fizikai hatalomból származtatja, és bármely próbálkozás, amely a pozitív jogot elkülöníti az erkölctől, jogi skizofréniának a tünete, amelyet a jogász és az emberi lény agyának elválasztása okoz.”⁵⁵

V. A védelem kifogásai

A védelem nemcsak a tények és az egyezmények, hanem a jogelmélet területén is vitába szállt a vádhatósággal. Kenzo Takayanagi, a Tokiói Egyetem nemzetközi jog professzora – és egyben a védelem egyik legkiemelkedőbb alakja, – több ízben is felhívta a figyelmet a természetjog alkalmazásának veszélyeire. Különösen a büntető igazságszolgáltatás területén tartotta elvetendőnek, amely sokkal inkább összefüggésbe hozható a politikával, mint a polgári jog.⁵⁶ A természetjog – szólalt fel Takayanagi az agresszió kapcsán – „minden egyes esetben teljes egészében a törvényszékre hagyná annak eldöntését, hogy egy konkrét háború agresszív vagy védekező, [a törvényszék] döntéseit bármiféle mérce nélkül, amelyhez igazodhatna, valószínűleg a korabeli politikai előítéletek irányítanak.”⁵⁷

Mindemellett a védelem a nemzetközi jog hiányosságaira reflektálva alapvetően hét kifogást fogalmazott meg a törvényszék joghatóságát illetően.

1. A főparancsnokon keresztül cselekvő szövetséges hatalmaknak nincs felhatalmazásuk a törvényszék alapokmányába belefoglalni és elbírálnak jelölni a béke elleni bűncselekményeket.
2. Az agresszív háború önmagában nem jogellenes és az 1928-as párizsi egyezmény, amely lemond a háborúról, mint a nemzeti politika eszközéről, nem tágítja ki a háborús bűncselekmények jelentését és nem minősíti a háborút bűncselekménynek.⁵⁸
3. A háború egy nemzet olyan cselekménye, amelyért nincs egyéni felelősség a nemzetközi jogban.

⁵³ James Burnham Sedgwick: *The Trial Within: Negotiating Justice at the International Military Tribunal for the Far East*. 1946-1948, 2012. pp. 219-220.

⁵⁴ Ibid. 174. o.

⁵⁵ Neil Boister – Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 272. o.

⁵⁶ „Equity and natural law is a roughish thing, if not in civil justice, at least in that category of criminal justice which is closely related to politics, national or international.” Neil Boister, Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal* 276. o.

⁵⁷ Ibid. 297. o.

⁵⁸ A *clausula rebus sic stantibus* és a *desuetudo* alapján azt is vitatta a védelem, hogy bármilyen jogi kötelezettség is származna a Kellogg-Briand-paktumból. Neil Boister – Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal: A Reappraisal*. Oxford University Press. 2008. 121. o.

4. Az alapokmány rendelkezései *ex post facto* jogalkotásnak minősülnek, ezért jogellenesek.
5. A megadási dokumentum, amely biztosítja a Potsdami Nyilatkozat érvényesülését, azt a feltételt támasztja, hogy kizárólag a nemzetközi jog által a nyilatkozat kibocsátásakor elismert háborús bűncselekmények miatt fog vádemelésre sor kerülni.
6. Az emberölés egy háborús hadművelet során, ameddig nem minősül a hadviselés szabályainak vagy törvényeinek és a háborús szokások megsértésének, a háború normális incidense és nem gyilkosság.
7. Számos vádlott, lévén, hogy hadifoglyok, hadbírók előtt vádolhatóak meg az 1929-es genfi egyezmény alapján, nem pedig ezen törvényszéken keresztül.⁵⁹

VI. A többségi vélemény

Az ügyészség eredetileg 55 vádpontot fogalmazott meg a vádiratban, azonban az ítélet ennek csak egy töredékrészét vette alapul. A többi vagy ellentétesnek vélték a bírúk a statútum rendelkezéseivel, vagy egyszerűen redundánsnak tekintették, amelyet más vádpontok konzumálnak.

Ezek közé tartoztak a gyilkosságra vagy szándékos emberölésre (*murder*) vonatkozó vádpontok is (37-52). Ez egy különös sajátossága volt a tokiói vádiratnak. Az emberölés korábban és azóta sem jelent a nemzetközi büntetőbíróságok előtt ilyen értelemben, mint önálló bűncselekmény, hanem pusztán, mint a háborús és emberiesség elleni bűncselekmények elkövetési magatartása. Az ügyészség érvelése a következőképpen foglalható össze: egy illegális háborúban, különösen, ha a III. hágai egyezmény követelményeivel szemben nem került sor előzetes hadüzenetre vagy nem önvédelemből folytatták, az emberölésre semmi nem jogosít fel, ergo ilyen körülmények között az nem különbözik a közönséges gyilkosságtól.⁶⁰ Az emberölés vádja szoros összefüggésben állt az ügyészség jogfilozófiájával. A XX. századra a nemzetközi jogban már élesen elkülönült egymástól a *ius in bello* és a *ius ad bellum* szabályozása. A kettő összemosásának teoretikus alapjait Neil Boister és Robert Cryer a tokiói perről írott könyvükben a középkori igazságos háború elméletében azonosították be, ahol az igazságos fél állt a jog oldalán, míg az igazságtalan fél bűnözést valósított meg a háború során, mintsem legitim hadviselést.⁶¹ A holland és az indiai bíró, akik részletes kritikáját adták ezen teóriának, nemcsak a nemzetközi joggal ellentétesnek, hanem *de lege ferenda* is módfelett veszélyesnek és kártékonynak ítélték meg a vonatkozó vádpontokat.⁶²

A megmaradt vádpontok nagytöbbsége, tekintve, hogy a tokiói per az „A osztályú” háborús bűnösök ellen irányult, a béke elleni bűncselekményekkel állt összefüggésben. Minden vádlottra vonatkozott az 1-es vádpont, nevezetesen az agresszív és nemzetközi joggal ellentétes háborúra irányuló összeesküvés, amelyben mint vezetők, szervezők, felbújtók vagy bűnsegédek vettek részt. Emellett az egyes országok ellen ténylegesen folytatott agresszív háborúk szerepeltek külön vádpontokban.⁶³

⁵⁹ IMTFE Judgment 35-36. o. A 7. pont négy vádlottra vonatkozott, akik azzal, hogy megadták magukat hadifogoly státuszt szereztek. Az egyezmény 63. cikke tartalmazza a vonatkozó kifogást. A törvényszék az USA Legfelsőbb Bíróságának Yamashita-ügyben hozott döntése alapján azzal érvelt, hogy ez csak a hadifogolyként elkövetett bűncselekményekre vonatkozik. (Ibid. 37. o.) Ez egy széles körben kritizált döntése a bíróságnak.

⁶⁰ Neil Boister, Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 160. o.

⁶¹ Neil Boister, Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 273.o. Hasonló elgondolást fogalmaz meg Szent Ágoston is: *Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?* (De Civitate Dei)

⁶² Röling: „To assume that every intentional killing in an illegal war, committed with the knowledge of the illegality of that war, is murder, would be a negation of the recognition of war in international relations.” (amely a *ius in bello* normarendszer komplett dezintegrációjához vezetne.) Ibid. 169. Pal: „the entire invading army would be guilty of murder and the victors in such a war will return to their primitive rights of total destruction of the vanquished though now, in the name of justice and a developed sense of humanity.” Dissenting judgment of Justice Pal. 1038. o. Az ügyészség merész kísérletében szerepet játszott egy biztos támpont keresésére törekvés a bizonytalan státuszú bűncselekmények között, illetve a nemzetközi bűncselekmények elkövetőinek „demisztifikálásának” szándéka.

⁶³ Ezek a Kína (27.), USA (29.), Brit Nemzetközösség (31.), Hollandia (32.), Franciaország (33.) és a Szovjetunió (35.) elleni háborúra vonatkoztak.

A törvényszék egyebekben visszautasította joghatóságát vitató indítványait a védelemnek, mondván, hogy a statútum rendelkezései kötelezőek a törvényszékre, így az annak érvényességét vitató indítványokat kötelesek elutasítani. Később ezen döntés alátámasztásaként, az első négy kifogás vonatkozásában, a bírák többségének álláspontját tükröző ítélet a Nürnbergben született ítélet vonatkozó rendelkezéseit idézte.⁶⁴ Eszerint „az alapokmány nem a győztes nemzetek önkényes hatalomgyakorlása, hanem a létrehozásának idején létező nemzetközi jog kifejezése.” A nürnbergi törvényszék álláspontja szerint, a párizsi egyezmény azon rendelkezése, amely elítéli a háborút, mint a nemzeti politika eszközt, szükségszerűen magában foglalja, hogy egy ilyen háború jogellenes, és azt, hogy akik ilyen háborút terveznek vagy folytatnak ennek során bűncselekményt követnek el. Továbbá az ítélet értelmében a nemzetközi jog azon alapelve, amely bizonyos körülmények között védi az államok képviselőt, nem alkalmazható olyan cselekményekre, amelyeket a nemzetközi jog bűncselekménynek nyilvánít.

A béke elleni bűncselekményeket egy alternatív érveléssel is alátámasztotta a Nürnbergi Törvényszék, mintha éreznék, hogy a párizsi egyezmény nem teljes egészében kielégítő hivatkozási pont, és amelyet szintén segítségül hívtak Tokió bírái. A bíróság ezen érvelése szerint:

„a *nullum crimen sine lege maxima* nem a szuverenitás korlátozása, hanem általánosságban igazságosság alapelve. Azt állítani, hogy igazságtalan megbüntetni azokat, akik szembemenve az egyezményekkel és biztosítékokkal figyelmeztetés nélkül támadtak meg szomszédos államokat, nyilvánvalóan nem igaz, mivel ilyen körülmények között a támadónak tudnia kell, hogy rosszat tesz, [...] igazságtalan lenne, ha rossz cselekedete büntetlenül maradhatna.”⁶⁵

A legalitás elve a büntetőjogban (*nullum crimen/nulla poena sine lege*) a bűncselekményekkel és a hozzájuk kapcsolódó szankciókkal szemben alapvetően négy követelményt támaszt:⁶⁶

- *nullum crimen sine lege praevia*: a retroaktivitás tilalma,
- *nullum crimen sine lege stricta*: az analógia tilalma,
- *nullum crimen sine lege certa*: a normavilágosság követelménye
- *nullum crimen sine lege scripta*: az írott (kodifikált) jog követelménye.

Szemben a Jugoszláv Nemzetközi Törvényszékkel (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*), amely már egyértelműen kiállt ezen elv nemzetközi jogban való érvényesülése mellett, a nürnbergi törvényszékhez hasonlóan a tokiói ítélet is adott esetben előtérbe helyezte az igazságosság elgondolását és egyes cselekedetek morális megítélését a törvényesség elvéhez képest.

A törvényszék fentebb idézett érvelése, mely az igazságosságra támaszkodik a jogbiztonsággal szemben, egybecseng a radbruchi-formulával, amely a jogeszmé (*Rechtsidee*) antinómiáinak feloldására tesz kísérletet. Gustav Radbruch a jogeszmének három alapértékét különböztette meg az igazságosságot, a célszerűséget és a jogbiztonságot. Érvelése szerint a legcsekélyebb jelentőséggel ezek közül a célszerűség bír. Az igazi kihívást az jelenti, amikor a jogbiztonság és az igazságosság elgondolása kerül egymással ellentétben, mivel ebben az esetben valójában az igazságosság önmagával áll konfliktusban – látszat szerinti (formális) igazságosság, valamint a valóságos (materiális) igazságosság –, tekintve, hogy a jogbiztonság támasztotta előreláthatóság, kiszámíthatóság elvárása az igazságosság követelménye is. A pozitív jog előírásai mindaddig előnyt élveznek az igazságossággal szemben, amíg a tételes jog tartalmilag nem válik nyilvánvalóan igazságtalanná, vagyis amíg az igazságossággal való

⁶⁴ IMTFE Judgment 36. o.

⁶⁵ Ibid. „The maxim '*nullum crimen sine lege*' is not a limitation of sovereignty but is in general a principle of justice. To assert that it is unjust to punish those who in defiance of treaties and assurances have attacked neighboring states without warning is obviously untrue for in such circumstances the attacker must know that he is doing wrong, and so far from it being unjust to punish him, it would be unjust if his wrong were allowed to go unpunished” Az eredetileg angolul írott ítéletből és bírói véleményekből származó idézetek az írásban magyarul jelennek meg, ezek a szerző saját fordításai

⁶⁶

Claus Kieß, "Nulla Poena Nullum Crimen Sine Lege", in Max Planck Encyclopedia for Public International Law

ellentéte nem válik olyan szinten elviselhetetlenné, hogy a jogbiztonság értékének meghátrálásra kell kényszerülnie.⁶⁷

Azonban meglepő módon egyes pozitivista gondolkodók is morális alapon keltek a második világháború után született ítéletek védelmére, köztük a tiszta jogtan (*reine Rechtslehre*) kidolgozója, Hans Kelsen is. Ahogy az osztrák jogtudós kifejtette, az igazságosság megkívánta ezeknek az embereknek a megbüntetését, annak ellenére is, hogy a pozitív jog alapján nem voltak büntethetőek az elkövetés idején. Azok megbüntetésére, akik a háború alatt erkölcsileg felelősek voltak nemzetközi bűncselekményekért, egyértelműen lényegesebb, mint az *ex post facto* jogi rendelkezések tilalmának való megfelelés.⁶⁸

A II. világháború után a béke elleni bűncselekmények mellett nívumként jelent meg az emberiesség elleni bűncselekmények fogalma is. Ennek ellenére aránylag kevés vita övezte ezen bűncselekményeket, ugyanis a többség számára meggyőzően megfeleltek a nemzetközi szokásjog fogalmának, mint a nemzetek által jogként elismert általános gyakorlatnak és az egyes országok belső jogrendszere sem hagyott sok kétséget afelől, hogy ezek bűncselekményt valósítanak meg. Továbbá az európai és a távol-keleti történelmi események közötti eltérések is kevésbé hangsúlyossá tették az emberiesség elleni bűncselekményeket Tokióban. Ezért önálló vádpontként nem is jelentek meg.

A nemzetközi jogban legegységesebb státusszal a törvényszék joghatósága alá tartozó bűncselekmények közül a háborús bűncselekmények bírtak. A háborús bűncselekményeknél azonban sokkal bizonytalanabb volt az a felelősségi konstrukció, melynek alapján a törvényszék számonkérhetőnek tartotta ezeket a cselekményeket kormánytagokon és egyéb tiszteken, szemben azzal, hogy a nemzetközi jognak tradicionálisan államok képezték az alanyait. A bírósági ténymegállapítás végül e tekintetben két vádpontra lett limitálva.

Az 54. vádpont szerint egyes vádlottak parancsot, felhatalmazást vagy engedélyt adtak a háború jogának és szokásainak rendszeres és szokásszerű megszegésére. Az 54. vádpont esetében bár konkrét parancsokat nem sikerült feltárni,⁶⁹ a törvényszék az atrocitások a háború minden színterét átfogó kiterjedtségéből és hasonló sémájából azt a következtetést vonta le, hogy az erre vonatkozó parancsoknak vagy titokban kellett elhangozniuk vagy az egyes vádlottak tudatosan megengedték azok elkövetését.⁷⁰

A másik a negatív felelősség elvére épült. Ebben az úgynevezett (*passzív*) előjárói felelősség (*command responsibility*) jelent meg. Az előjárói felelősség gyakorlatban elsőként egy távol-keleti amerikai katonai bíróságon jelent meg a Yamashita-ügyben⁷¹ és a Tokió Törvényszék ezt a doktrínát vette át. Azonban elmélet csirái már Grotiusnál fellelhetők, aki a *De Jure Belli ac Pacis*-ban megfogalmazza ezt a gondolatot, miszerint: „el kell fogadnunk az elvet, hogy aki tud a bűncselekményről, és képes és köteles megelőzni, azt, de azt elmulasztja megtenni, ő maga követte el a bűncselekményt”.⁷²

Az 55. vádponttal vádlottak esetében a felelősség amiatt terhelte őket, hogy szándékosan vagy gondatlanul elmulasztották jogi kötelességüket, hogy megfelelő lépéseket tegyenek annak érdekében, hogy a nemzetközi egyezményeknek, valamint a háború jogának és szokásainak biztosítsák a betartását és megelőzzék a megszegését. Míg az előző vádpont a nürnbergi tárgyalásokról sokak számára ismerősen csenghetett, ez utóbbi, amely már a másik vonatkozó vádpont bizonyításának nehézségét is előrevetítette, újonnan jelent meg Tokióban. Ennek egyezményi igazolása az 1907-es Hágai

⁶⁷ Gustav Radbruch: *Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog*. In Jog és filozófia.. Varga Csaba (szerk.). Budapest, 1998 191. o.

⁶⁸ Jacobs, Dov: *Positivism and International Criminal Law: The Principle of Legality as a Rule of Conflict of Theories*. 13. o.

⁶⁹ Ebben nagy szerepet játszott az, hogy a megszállás előtti hetekben óriási mennyiségű bizonyítékot semmisítettek meg a japán vezetés parancsára. Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 184. o.

⁷⁰ Yuma Totani: *International Military Tribunals at Tokyo. 1946–1949: Individual Responsibility for War Crimes*. In Morten Bergsmo et. al. (Ed.): *Historical Origins of International Criminal Law*. Vol. 2, 2014, pp. 32–48.

⁷¹ A fülöp-szigeteki csapatok vezetésével megbízott Yamashitát a vezetése alatt álló katonák cselekményeiért ítélték el, amelyeknek az ellenőrzését elmulasztotta. Ld. In re Yamashita, 327 U.S. 1 (1946)

⁷² Kirs Eszter: *Előjárói felelősség az ICTY joggyakorlatában*. In Miskolci Jogi Szemle, 2017/2. szám, 59–62. o.

Egyezményben volt megtalálható, amely megállapítja, hogy a hadifoglyok nem az őket foglyul ejtő személyek vagy csapattestek, hanem az ellenséges kormány hatalma alatt állnak.⁷³

Amikor 1948 novemberében, nagyjából két és fél évvel a tárgyalások megnyitása után kihirdették az ítéletet, az eredeti huszonnyolcból már csak huszonöt vádlott volt jelen azt meghallgatni. Egyet felmentettek egészségügyi okokból, ketten pedig a hosszas eljárás során elhaláloztak időközben. A jelenlévő vádlottakat azonban mind bűnösnek mondta ki a törvényszék: hét halálbüntetés, tizenhat életfogytig tartó szabadságvesztés, valamint egy-egy vádlott esetén hét év és húsz év szabadságvesztés került kiszabásra. Az ítélet alapvetően nemzetközi egyezményeken és nemzetközi szokásjogon alapult, került az explicit hivatkozásokat a természetjogra. Habár a nürnbergi ítélet idézett részéből is kitűnik, hogy a bírák, különösen a Lord Patrick (Egyesült Királyság), MacDougall (Kanada) és Northcraft (Új-Zéland),⁷⁴ úgy vélték, hogy a legalitás elvét akkor nem sértik meg, ha az igazságosság keretein belül hozzák meg az ítéletet.

A fentebb kifejtett jogi kérdések bizonytalanságát remekül szemlélteti, hogy az ítélettel a tizenegy bíróból csak hat tudott teljesen egyetérteni. Többségi ítélethez képest a törvényszék két bírója az ausztrál és fülöp-szigeteki bíró fogalmazott meg különvéleményt (párhuzamos véleményt), valamint három eltérő vélemény is társult hozzá az indiai, a holland, illetve a francia bíró részéről. A különvélemények alapvetően az ítélet érvelését vitatták vagy egyéb megállapításokat közöltek, míg az eltérő vélemények a kiszabott büntetések vonatkozásában is hangot adtak az egyet nem értésnek. A továbbiakban ezek kerülnek röviden bemutatásra.

VII. Radhabinod Pal eltérő véleménye

A calcuttai legfelsőbb bíróság (*Calcutta High Court*) bírója, Radhabinod Pal volt az egyetlen a törvényszéken, aki minden vádlott valamennyi vádpont alóli felmentése mellett szavazott. Pal a törvényszék munkája során markánsan pozitivista álláspontot képviselt, nem morális vagy politikai értelemben, hanem a nemzetközi jog tükrében tartotta ártatlannak a vádlottakat. Az egész véleményét mélyen áthatja a győztesek igazságának kritikája. Ahogy ezt ő megfogalmazta:

„a győztes bármit megadhat a legyőzötnak a kegyelemtől a bosszúig, de az egyetlen dolog, amit győztes nem adhat a legyőzötnak, az az igazság.”⁷⁵

A több mint 1200 oldalas eltérő véleményében nemcsak a vádakkal és a vádlottak felelősségével nem értett egyet, hanem a modern nemzetközi jog elméleti alapjait nézve is különálló szemléletmódot reprezentált. Robert H. Jackson az amerikai képviselő a londoni konferencián, aki a béke elleni bűncselekmények legerőteljesebb támogatója volt, mindezzel a háborúk végét vizionálta.⁷⁶ Az indiai bíró szerint, a nemzetközi jognak az a megközelítése, amely az agresszív háború tilalmával az örökös béke megvalósítását tűzi ki célul, valójában a domináns pozícióban lévő államok terjeszkedéseit biztosítja a status quo fenntartásával. Más államokat pedig ennek elfogadására kötelezni irreális célkitűzés lenne.⁷⁷

Talán ezzel is összefüggésben, elutasította a béke elleni bűncselekmények vádját és magának az összeesküvésnek a kriminalizálását, mely utóbbit a nemzetközi jogban nemlétező kategóriának tartotta. Érvélése szerint a párizsi egyezmény által a jog érintetlen maradt és végül azt a konklúziót vonta le, hogy a háborúnak semmilyen kategóriája nem vált bűncselekménnyé vagy jogellenessé a nemzetközi

⁷³ Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907. art. 4.

⁷⁴ Neil Boister – Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 138. o.

⁷⁵ Dissenting judgment of Justice Pal 700. o.

⁷⁶ Madoka Futamura: *War Crimes Tribunals and Transitional Justice: The Tokyo Trial and the Nuremberg legacy*. 2008, 36-37. o.

⁷⁷ Dissenting judgment of Justice Pal 116-117. o., „A swordsman may genuinely be eager to return the weapon to its scabbard at the earliest possible moment after using it successfully for his gain, if he can keep his spoil without having to use it anymore” 117. o.

jogrendben.⁷⁸ De még ha el is fogadjuk hipotetikusán az agressziót bűncselekménynek, amelyért felelősek az állami vezetők, még ez esetben sem vélte vétkesnek a vádlottakat. Itt egy meglehetősen kiterjesztő értelmezését adja Pal az önvédelem fogalmának, amely ilyen formában szinte korlátlanul legitimálná a háborúindítást. Álláspontja szerint ugyanis nem beszélhetünk agresszióról, ha a háborút az alapozta meg, hogy „*bona fide*” abban a hitben voltak, hogy az ország nemzetbiztonságát fenyegető körülményekkel állnak szemben.⁷⁹

Pal elutasította a háborús bűncselekmények fentebb elemzett két vádpontját is. Alapvetően nem az atrocitások meglétét vitatta, hanem a tokiói vádlottak büntetőjogi felelősségével szemben emelt kifogást. Véleménye szerint ugyanis semmilyen bizonyíték nem állt rendelkezésre arra vonatkozóan, hogy a hadifoglyok bántalmazását megparancsoltak, felhatalmaztak rá bárkit vagy hogy engedélyezték. Továbbá annak ellenére, hogy az „elsősorú vádlottat”, Tojo Hidekit, aki csaknem az egész háború alatt – a Pearl Harbor-i támadás idejét is beleértve – betöltötte a miniszterelnöki és hadügyminiszteri posztot, felelősnek tartotta hadifoglyok katonai célú foglalkoztatására adott parancsért a Burma-vasút kapcsán, amely egyértelműen nemzetközi jogi tilalom alá esik, ezt, mint egy állam cselekményét értelmezte, amiért nem tartotta büntetőjogi értelemben felelősségre vonhatónak⁸⁰, tekintve, hogy korábban nem létezett egyéni felelősség a nemzetközi jogban kormányok cselekményeiért. Az 55. vádpontot pedig egyenesen ellentétnek vélte még a státútum rendelkezéseivel is.⁸¹ Ezek mellett azt is kétségbe vonta, hogy az ítéletben jelentős szerepet játszó 1929-es hadifoglyokról szóló genfi egyezmény, amelyet Japán aláírt, de nem ratifikált, illetve az 1907-es negyedik hágai egyezmény, *si omnes* klauzula okán, egyáltalán érvényes és alkalmazható-e Japánra nézve. Ezen egyezmények elemzése kapcsán szemben a tokiói és a nürnbergi ítélettel, az indiai bíró nem vette figyelembe a nemzetközi szokásjog által keletkeztetett kötelezettségeket.

Pal az eltérő véleményében kitér a természetjogi megközelítésre is.⁸² Elsőként leszögezi, hogy természetjogi gondolkodás nem pusztán egy történelmi jelenség, hanem ma is aktuális a nemzetközi jogban. Ennek igazolásaként az 1907-es Hágai Egyezmény preambuluma idézi, amely a nemzetközi jog forrásaként említi az „emberiesség törvényeit és az általános lelkiismeretet.” Ezt követően azonban - William Edward Hall-t idézve - hamar elveti ezt a megközelítést alapvetően két indokból. Egyrészt azzal az érvel, hogy a természetjognak nincsenek általánosan elfogadott rendelkezései, másrészt, még ha lennének is, azok csak akkor kötnék az államokat, amennyiben szerveik ezt pozitív jogként elfogadnák.

Ugyanakkor ezt a merev pozitívizmust és a természetjognak a kategorikus elutasítását az indiai bíró életrajza kissé árnyalja. Pal korábban a calcuttai egyetemen (a gyarmati India vezető felsőoktatási intézményében) sokáig hindu jogot oktatott és a doktori disszertációja mellett több művet is írt a témában.⁸³ Pal hitt az ősi hindu, védikus hagyományokban jelen levő *rta* koncepciójában. A *rta* szanszkrit kifejezést szokás, mint a természet rendje, törvény vagy igazság fordítani, ez a Védákban egy átfogó kozmikus-morális rendet jelöl. A védikus *rta* fogalmat Pal a római-keresztény *naturalis ratio*, *lex aeterna* és *ratio in Deo existens* fogalmakkal tartotta rokonértelműnek.⁸⁴ A kozmikus-morális rendnek, mind az emberek és mind az istenek alá vannak rendelve, ennek megfelelően Pal nem látott különbségek aközött, hogy a jogot egy politikai entitás akarataként vagy egyetlen monoteisztikus Isten akarataként jellemzik.⁸⁵ A hagyományos hindu jogfelfogás így teljesen elválna a szuverenitás perspektívájától.

⁷⁸ Ibid. 52., 62. o. A béke elleni bűncselekmények szokásjogi alapját elutasítva gúnyosan megjegyzi: „*When the conduct of the nations is taken into account the law will perhaps be found to be that only a lost war is a crime*” Ibid. 62. o.

⁷⁹ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. pp. 219., Radhabinod Pal ilyen legitimációs erővel bíró fenyegetéseknek tartotta például a kommunisták előretörésének tényét Kínában vagy a nyugati hatalmak által eszközölt embargókat. Dissenting judgment of Justice Pal 123-131. o.

⁸⁰ Dissenting judgment of Justice Pal 669. o. „*I do not hesitate to say that the accused TOJO was fully responsible for it; but this violation of the rules regarding the labour of prisoners of war is a mere act of state. It is not criminal per se and I would not make him criminally liable for it.*”

⁸¹ Richard H. Minear: *Victors' Justice*. 69-70. o.

⁸² Dissenting judgment of Justice Pal 71-73. o.

⁸³ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 222-223.o

⁸⁴ Milinda Banerjee: Does International Criminal Justice Require a Sovereign? 82. o.

⁸⁵ Radhabinod Pal: *The History of Hindu Law in the Vedic Age and in Post-Vedic Times* Down to the Institutes of Manu, University of Calcutta 1958, preface V.

Ahogy maga Pal megfogalmazza ezt az egyik művében: „A védikus risik (bölcsek látnokok a hindu hagyományban) általában még az isteni szuverenitásnál is magasabbra helyezik a jogot. A jog szerintük szuverenitás nélkül és szuverenitás felett létezik, és ha egy Austin vagy egy Seydel azt mondaná nekik, hogy 'nincsen jog a szuverén nélkül, a szuverén felett, vagy a szuverén mellett, jog csak a szuverén révén létezik', nem hinnének neki. Sőt, azt állítanák, hogy van egy jogrend az egyén és az állam felett, az uralkodó és az alávetett felett, egy szabály, amely kötelező az egyikre és a másikra; és ha létezik is szuverén, isteni vagy másmilyen, az korlátozva van ezáltal a jogrend által.”⁸⁶

Felmerül a kérdés, hogy hogyan oldható fel az indiai bíró törvényszéki véleményében és az életpályája közötti ellenmondás. Pal bírói véleményét sok kritika érte annak a politika jellege miatt, viszont Japánban pontosan ennek köszönhetette óriási népszerűségét, melyben sokan Japán ártatlanságának a bizonyítékát látták.⁸⁷ Ahogy az a béke elleni bűncselekmény kapcsán írtakból is kitűnik Pal erősen antikolonialista hangnemet képviselt az eltérő véleményében, minden valószínűséggel ez motiválta a jogértelmezésben is.⁸⁸ Az egész véleményében azt sugalmazza, hogy végső soron Japán expanziója voltaképpen a nyugati országok imperializmusának következménye, emellett pedig rendszeresen egy kettősmérce alkalmazásának kritikáját veti fel.⁸⁹ Pal véleménye ezek alapján a TWAIL (*Third World approaches to international law*) egyfajta előzményének tekinthető.⁹⁰ A TWAIL a nemzetközi jognak egy kritikai iskolája, melynek alapvetése, hogy a nemzetközi jog nem egy igazságos globális rendet hoz létre, hanem a harmadik világbeli államok kifosztását és a nyugati országoknak való alávetését szolgálja.⁹¹ Gyakori bírálata továbbá ezen iskolának, hogy a nemzetközi jog túlnyomóan a keresztény Európa jogvilágára épül. Nem meglepő az indiai bíró is következetesen elutasította az ügyészségnek a keresztény filozófiából táplálkozó igazságos háború teóriájára alapozott érvelését.

VIII. B. V. A. Röling eltérő véleménye

Az Utrechti Egyetem professzora a legszeptikusabb és legkritikusabb bírák közé tartozott. Végül eltérő véleményében egy sajátos érveléssel támasztotta alá a béke elleni bűncselekményeket. Röling álláspontja szerint az agresszió a Londoni Egyezmény előtt nem volt „igazi bűncselekménynek” tekinthető, a bíróságnak mégis jogában áll emiatt elítélnie a vádlottakat. Röling, szemben a nürnbergi és a tokiói ítéletben foglaltakkal, a *nullum crimen sine lege praevia* elgondolására nem, mint az igazságosság alapelve tekintett, hanem mint egy politikai szabályra, melynek célja a polgárok védelme a bíróságok és a törvényhozók önkényétől, és amely csak akkor érvényes, ha azt kifejezetten adoptálják.⁹² A holland bíró érvelése szerint a nemzetközi jogban a bűncselekmény fogalma több jelentéssel bírhat. A béke elleni bűncselekmény pedig egy speciális természetű, a nemzeti jogok politikai bűncselekményeihez hasonló bűncselekmény, „ahol a döntő elem inkább a veszélyesség, mintsem a bűnösség, ahol bűnözőt ellenségnek tekintik, nem pedig gonosztevőnek, és ahol a büntetés egy politikai

⁸⁶ Milinda Banerjee: Does International Criminal Justice Require a Sovereign? 85-86.o. „the Vedic Rishis generally place law even above the divine Sovereign. The law according to them exists without the Sovereign, and above the Sovereign; and if an Austin or a Seydel tell them that 'there is no law without a sovereign, above the sovereign, or besides the sovereign, law exists only through the sovereign', they would not believe him. Nay, they would assert that there is a rule of law above the individual and the state, above the ruler and the ruled; a rule which is compulsory on the one and on the other; and if there is such a thing as sovereignty, divine or otherwise, it is limited by this rule of law.”

⁸⁷ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 224-225. o.

⁸⁸ Milinda Banerjee: Does International Criminal Justice Require a Sovereign? 96. o.

⁸⁹ Mindez egyáltalán nem volt különös hozzáállás a gyarmatokon, Gandhi és Nehru sem látott lényeges különbséget Kína japán lerochanása és az indiai brit imperializmus között. Ibid. 90. o.

⁹⁰ Rohoni Sen: Retelling Radhabinod Pal: *The outsider and The Native*. In: *The Down of Discipline*, 2020. 257-258. o.

⁹¹ Makau Mutua: *What is TWAIL, Proceedings of the Annual Meeting*. pp.31, In American Society of International Law, 2000, Vol. 94, 2000, pp. 31 – 38.

⁹² Opinion of Mr. Justice Röling, Member for the Netherlands. 44. o.

intézkedést hangsúlyoz, mintsem egy bírói megtorlást.”⁹³ Véleménye szerint ebben az értelemben felfogva a béke elleni bűncselekmény összhangban áll a nemzetközi joggal.

Röling felfogásának értelmében vett béke elleni bűncselekmény fogalma hasonlóságokat mutat az úgynevezett *Feindstrafrecht* teóriájával. Az ellenség-büntetőjog koncepcióját Günther Jakobs dolgozta ki, az elmélet eredetét ő maga a társadalmi szerződésben jelöli meg.⁹⁴ Jakobs ennek a speciális büntetőjognak három főattribútum különíti el: a) a büntetésre jóval azelőtt kerül sor, minthogy a tényleges sérelem bekövetkezni; b) aránytalan szankciókkal jár (hosszú szabadságvesztés), illetve c) csorbulnak az eljárási jogok. Mindezek igazolását az adja, hogy az adott személy, akit ez alapján megbüntetnek, mint ellenség, állandó veszélyforrást jelent a társadalomra, emiatt nem tekinthető annak részének és mint jogon kívül álló elem kezelendő. Jakobs ezzel szembeállítja a liberális-jogállami polgári-büntetőjogot (*Bürgerstrafrecht*), amely az ő felfogásában – klasszikus büntető iskola elméletének megfelelően – nem a veszélyes elemekkel szemben lép fel, hanem a normák létezése ellen intézett támadásra reagál szimbolikusan és a normák érvényességét védelmezi, mintegy „jogépségi büntetés”.⁹⁵ A *Feindstrafrecht* nem hordoz magában ilyen szimbolikus karaktert, egyetlen célja az ellenségnek tekintett személyek megakadályozása abban, hogy sérelmet okozzanak a társadalom tagjainak.⁹⁶

Röling véleményének ugyanazon veszélyesség áll a középpontjában, mint Jakobs elméletének, amely az ellenségnek tartott személyek szankcionálását lehetővé teszi az elkövetéskor hatályos jog megsértésének hiányában is. Röling a „*bellum iustum*” győztes hatalmainak jogosultságát arra vonatkozóan, hogy elítéljék a vádlottakat béke elleni bűncselekményekért, abból származtatja, hogy felelősség terheli őket a béke és a rend elleni fenyegetésekkel szembeni fellépésre, és ennek keretében fogva tarthatják az érintett személyeket. Mindebből azt a konklúziót vonja le a büntetés esetében, hogy mivel a meghatározó elv a béke elleni bűncselekményeknél az egyes személyek veszélyes vonása, a büntetésnek nem megtorlasként kell érvényesülnie, hanem pusztán biztonsági megfontolások alapján szükséges meghatározni.⁹⁷ Ezért azokkal a személyekkel szemben, akiket kizárólag csak béke elleni bűncselekményekkel vádoltak elvetendőnek tartotta a halálbüntetés kiszabását. Különösen jól szemlélteti Röling nézeteit, amikor érvelése alátámasztásaként Napóleon „eliminálását” idézi precedensként,⁹⁸ akit koalíciós nagyhatalmak azon az alapon vettek őrizetbe, hogy mint veszélyes ember fenyegetést jelentett Európa békéjére nézve.

A holland jogász szakterülete eredetileg a büntetőjog és a kriminológia volt, a karrierjét csak a tokiói per mozdította el a nemzetközi jog irányába. A háború után a holland kormány megbízásából az ENSZ-ben tevékenykedett, és bekerült a Nemzetközi Jogi Bizottságba (ILC). Az 50-es években több olyan bizottság munkájában is részt vett (genfi és a new yorki bizottság), amelyeknek feladata egy nemzetközi büntetőbíróság tervezetének kidolgozása volt.⁹⁹ Ezek kísérletek a hidegháború geopolitikai közegében bár kudarcba fulladtak, már megágyaztak az 1998-as római statútummal felállított ICC-nek.

Röling, aki Tokióban mindvégig szimpatizált indiai kollégájával, későbbi élete folyamán is egy „globális” nemzetközi jogi szemléletet képviselt. Pieter Sjoerds Gerbrandy, Hollandia háborús miniszterelnöke úgy nyilatkozott, „komolyan elgondolkodott azon, – jellemezte Rölinget – hogy egy mohamedán vagy egy hindu megértheti-e mi az agresszió lényege; egy ilyen kijelentést, úgy tartotta, csak keresztény kultúrájú államok tehetnek”.¹⁰⁰ Az *International Law in an Expanded World* (1960) című művében az általa európainak tekintett nemzetközi jog radikális átalakítását javasolta, hogy a

⁹³ Ibid. 48. o.

⁹⁴ Ebben a körben Hobbes-t, Rousseau-t és Kantot érdemes kiemelni, ugyanakkor mások Carl Schmitt *Ausnahmezustand* és „ellenség” fogalmával állítják párhuzamba, de az elképzelés gyökerei már Cicero egyes szónoklataiban, mint a Catilina szónoklatok vagy a filippikái, kimutathatóak. Pedro López Barja de Quiroga: Cicero: *Bellum Iustum and the Enemy Criminal Law*. 57-84. o.

⁹⁵ Ld. Szabó András párhuzamos véleménye 23/1990. (X.31.) AB határozat.

⁹⁶ Felix Golser: *The concept a special criminal law as a weapon against „enemies” of the society*.

⁹⁷ Opinion of Mr. Justice Röling. 49. o.

⁹⁸ Ibid. 46. o.

⁹⁹ Lisette Schouten: *From Tokyo tot he United Nations: B. V. A. Röling*. International Criminal Jurisdiction and the Debate on Establishing an International Criminal Court, 1949-1957. In. FICHL Publication Series No. 21 (2014) 192-195. o.

¹⁰⁰ Ibid. 212. o.

nemzetközi jog ténylegesen a világ nemzeteinek jogává válhasson.¹⁰¹ Művében Röling, visszatekintve múltjába, elismeri, hogy a háború utáni perek a béke elleni és az emberiség elleni bűncselekményekért való egyéni felelősség elfogadásával, forradalmat eredményeztek a pozitív jogban, amelyet nem más, mint a természetjog vezérelt.¹⁰²

Összességében Röling véleménye egy köztes útként értékelhető Pal és a többi bíró véleménye között. Egy lehetséges magyarázata a kissé erőltetettnek ható - és egyébként nemzetközi jog által nem kifejezetten megalapozott - extravagáns érvelésének a béke elleni bűncselekmények esetén, hogy szükségesnek gondolta a vádlottak elítélése, de ehhez a párizsi egyezmény nem szolgáltatott megfelelő jogalapot, így más magyarázatok után kellett kutatnia. És a bár a holland bíró használja a *bellum iustum* kifejezést indoklásában, ezt nem a hagyományos természetjogi értelemben teszi. A „kulturálisan semleges” nemzetközi jogi szemlélete alapján feltehető, hogy nem akarta európai filozófiára alapozni az ázsiai vezetők büntetőjogi felelősségét. Hasonló aggályainak adott hangot William Webbnak írott levelében: „Azt sem érzem, hogy idézhetném Grotiust, Gentilit és Vattelt a japán agresszió perében. [...] Habozok, hogy az agresszió kriminalitásának megállapításáért tett erőfeszítéseinknél a Távol-Keletet azon időszak idealistáitól és filozófusaitól származó idézetekkel közelítsem meg, amikor a hőseink és katonáink a [Távol-Kelet] területeit éppen úgy hódították meg, hogy azt nehezen lehetne védekező háborúnak nevezni.”¹⁰³

IX. Henri Bernard eltérő véleménye

A harmadik eltérő vélemény a francia bíróhoz, Henri Bernardhoz köthető. Bernard korábban a gyarmati tisztviselőként dolgozott. 1940-ben részt vett Brazaville-ben a Vichy-kormány elleni felkelésben a Charles de Gaulle vezette *Forces françaises libres* oldalán, ezért hazájában *in absentia* halálra is ítélték.¹⁰⁴ Tokióban az által inspirálva, hogy a nürnbergi francia bíró, Henri Donnedieu de Vabres is hangot adott ellenvetéseinek,¹⁰⁵ megszövegezte saját eltérő véleményét.

A francia bíró kifejezetten természetjogi alapon érvelte meg a védelem kifogásainak visszautasítását. Henri Bernard megállapítja, hogy a párizsi egyezményből nem következik, hogy az agresszív háború bűncselekmény, de az sem, hogy nem hitték volna a szerződő felek, hogy az valójában bűncselekmény. Ezt követően írja Bernard:

*„nincs kétely az elmémben, hogy egy ilyen háború bűncselekmény és mindig is bűncselekmény volt az ész és az egyetemes lelkiismeret szemében, -- a természetjog kifejezései, amelyekre egy nemzetközi törvényszék alapozhatja és kell is alapoznia a vádlottak magatartásának megítélését.”*¹⁰⁶

A francia bíró a sokat vitatott egyéni felelősség igazolását is természetjogban vélte felfedezni, ahogy ő maga írja: „Nincs kétség afelől sem, hogy az egyén nem rejtheti a közösség felelőssége mögé a felelősséget, amelyet magára vállalt saját cselekményeivel. Feltéve, hogy létezik kollektív felelősség

¹⁰¹ Ebben a művében Röling a nemzetközi jog fejlődését három időszakra osztotta. Mindegyik rendelkezett egy meghatározó közös értékkel: ezek a kereszténység, a civilizáció és a „békeszeretet” voltak. Az 1. szakasz a vesztfáliai békétől (1648) a krími háborút lezáró párizsi békéig (1856) tartott, amelyet a keresztény nemzetek domináltak. A 2. szakasz a második világháború végéig (1945) tartott, amelyet a civilizált nemzetek uraltak. Az ezt követő 3. szakasz az ENSZ keretében a békeszerető nemzetek fázisa. Az egymást követő korszakok közös nevezői három alapvető funkcióval bírtak: a) korlátozták a jogalkotó nemzetek körét, b) meghatározták a szabályok tartalmát és c) morális igazolást nyújtottak a diszkrimináció és az elnyomás legalizálásához. Nico Schrijver: B. V. A. Röling – A Pioneer in the Pursuit of Justice and Peace in an Expanded World. In: Journal of International Criminal Justice 8 (2010). 1080-1082. o.

¹⁰² Neil Boister – Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 284. o.

¹⁰³ Ibid. 292. o.

¹⁰⁴ Esmein Jean: *Le juge Henri Bernard au procès de Tokyo*. In: Vingtième Siècle, revue d'histoire. pp. 11. No. 59, 1998. pp. 3 – 14.

¹⁰⁵ Ann-Sophie Schöppel: *La France et le proces de Tokyo: L'engagement des diplomates et des magistrats français en faveur d'une justice internationale 1941-1954*. 331.o.

¹⁰⁶ Dissenting judgment of the member from France of the International Military Tribunal for the Far East 10. o.

nyilvánvalóan az utóbbi csak hozzáadódhat az egyén felelősségéhez és nem zárhatja azt ki.”¹⁰⁷ Végül kijelenti, hogy mindez alapvetően nem a törvényszék státútumából vezethető le, hanem elsősorban a természetjog rendelkezései között szerepel, az alapokmány írói csupán felidéztek mindezt. Továbbá vitatta a többségi álláspontot a háborús bűncselekményekért való felelősség kapcsán is. Elutasította a bírák nemzetközi egyezményekre való hivatkozásait és e tekintetben is a természetjogot preferálta támpontként.¹⁰⁸

Bernard eltérő véleményében éliesen kritizálta a törvényszék eljárását. Alapvetően három kifogást emelt, amelyek állítása szerint a legtöbb civilizált nemzetben az egész eljárás semmisségét vonja maga után. Elsőként, nyilvánvalóan a francia eljárásjog logikáját követve, azt emelte ki, hogy nem alkalmazott vizsgálóbíró a törvényszék, amely összegyűjtötte volna a vád és a védelem bizonyítékait. Másodszor, azt hangoztatta, hogy az ügyészség a munkáját „*in personam* és nem *in rem*” végezte, külön kiemelten hangot adva egyet nem értésének annak kapcsán, hogy Hirohito japán császár nem szerepelt a vádlottak között. Végül pedig ellenezte, hogy szóban nem tárgyalták át a teljes ítéletet minden bíró jelenlétével.¹⁰⁹ Mindezek alapján kétségbe vonta a törvényszék ítéletének törvényességét. „Egy ítélet, – írta Bernard – amelyet egy Törvényszék hibás eljárásban hozott meg, nem lehet érvényes.”¹¹⁰

A francia jogász a fenntartásai ellenére végül aláírta a törvényszék ítéletet, amelyhez a felhatalmazást kizárólag a természet-/egyetemes jogból merítette. A véleményében kitér ennek magyarázatára is. Bernard kifejti, hogy a nemzetközi jog, mint szokások és egyezmények eredményeként létrejött jogok és kötelezettségek, nem azonosak azzal a joggal, amelynek minden egyén és minden nemzet részese. Ez utóbbi jogképzetet azonosítja Bernard a természet- és egyetemes jog fogalmakkal, amely nemzeteken kívül és nemzetek felett létezik. Eltérő véleményében nem adja konkrét meghatározását ezen természetjog felfogásnak és nem is idéz semmilyen szerzőt ennek alátámasztásához. Szerinte bár megoszlanak a vélemények a természetjogról, annak létezését senki sem vitatja komolyan és nem is vitathatná, így meglétének deklarációja elegendő az ítélet szempontjából.¹¹¹

X. Delfin Jaranilla különvéleménye

Delfin Jaranilla korábban igazságügy-miniszteri tisztséget is betöltötte hazájában, majd a Fülöp-szigeteki Legfelsőbb Bíróság (*Supreme Court of the Philippines*) tagjaként csatlakozott be a törvényszék munkájába. A Tokiói Törvényszéket számos kritika érte amiatt, hogy a bírák kizárólag azon a győztes nemzetek soraiból kerültek ki, amelyek korábban hadban álltak Japánnal, megkérdőjelezve ezzel a bírák pártatlanságát. Mindezen bírálatok még hangsúlyosabban merültek fel a fülöp-szigeteki bíró kapcsán, aki bataani halálmenet túlélőjeként¹¹² ítélezett a vádlottak felett. Ezekre a vádakra reagálva különvéleményében több oldalt is annak szentel, hogy szövetségesek eljárásának méltányosságát, illetve a bírák elfogulatlanságát igazolja. Az elfogulatlanságára vonatkozó kételyeket talán még inkább felerősítette az a tény, hogy véleményében szereplő kritikáinak nagyrésze egy drákói szemléletet jelenít meg, még a többség által elvetett vádpontokat is több fejezetben védelmezi.

Különvéleményében kifogásolta az ítéletet, hogy túlságosan enyhe ahhoz, hogy elrettentésként szolgáljon a jövőre nézve, valamint aránytalannak is tartotta a bűncselekmények súlyosságával.¹¹³ Emellett az összeesküvés vádját, szemben a többségi állásponttal, kiterjeszhetőnek tartotta a háborús

¹⁰⁷ Ibid. 10-11. o.

¹⁰⁸ David Cohen: *Dissent at Tokyo: The Opinion of Justice Henri Bernard at the International Military Tribunal for the Far East*, In LIU Daqun and ZHANG Binxin (Eds.): *Historical War Crimes Trials in Asia*. 2016. 83-84. o.

¹⁰⁹ Dissenting judgment of the member from France 18-19. o.

¹¹⁰ Ibid. 20. o.

¹¹¹ Ibid. 18. o.

¹¹² Richard H. Minear: *Victors' Justice*. 82. o. A fülöp-szigeteki Bataan-félszigetre visszaszorult szövetségesek miután megadták magukat nagyjából 106 km-t voltak kénytelenek menetelni a hadifogolytáborig. A körülményeknek köszönhetően útközben több ezer fülöp-szigeteki és amerikai veszítette életét, a táborba megérkezve pedig további több tízezer.

¹¹³ Concurring Opinion by the Honorable Mr. Justice Delfin Jaranilla Member from the Republic of the Philippines 35. o.

bűncselekményekre és az emberiesség elleni bűncselekményekre is,¹¹⁴ ahogy azt is ellenezte, hogy emberölés vádját elvetették az ítéletben. Machiavellista hangnemben reagált véleményében az atombombákkal kapcsolatos kifogásokra is: „Ha az eszközt szentesíti a cél, az atombomba használata igazolható volt, mivel térdre kényszerítette Japánt és véget vetett a szörnyű háborúnak.”¹¹⁵ Ezután az Egyesült Államok hadügyminiszterét, Henry Stimsont idézi, aki azt fejtegeti, hogy ennek hiányában lényegesen nagyobb pusztítással járt volna és több emberéletet követelt volna meg a háború lezárása.¹¹⁶

Jaranilla szintén elutasította az *ex post facto* jogalkotás kifogását, ezt azon az alapon tette, hogy a *nullum crimen/nulla poena sine lege* elveket nem tartotta a nemzetközi jogban alkalmazhatónak. Mindazonáltal kételyeit fejezte ki az egyéni felelősség megléte kapcsán, mégis szükségesnek tartotta a vádlottak elítélését, tekintve, hogy bűncselekményeket mindig emberek követik el, akkor is, ha ez a cselekmény az államhoz köthető. Egy ilyen felelősségi konstrukció pedig megakadályozhatná az emberek részvételét hasonló akciókban. E tekintetben precedensnek tartotta a nürnbergi ítéletet. Azonban még ha ezt vitatná is valaki, folytatta érvelését, „kétségtelenül világosnak kell lennie, hogy egy precedenst, a jognak és igazságosságnak megfelelően, ott kell felállítani, ahol nem létezik ilyen.” Ezt követően az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága főbírájának, Harlan F. Stone-nak a szavaival folytatja az érvelést: „Az igazságosság megvalósítása az alapvető célja a bíróságoknak; törvényi akadályok hiányában olyan lépéseket tehetnek, helyesen szemlélve az előttük lévő ügyeket, amelyek elősegítik az igazságszolgáltatást [...]”¹¹⁷

Jaranilla bírói feladatának kizárólag a jogalkalmazást tekintette, az alapokmányban rögzítettek szerint. Az abban foglaltak megalapozottságának vizsgálatát nem tartotta bírói kompetenciának. Ez tűnik ki különvéleményének azon fejezetéből, amelyben az indiai bíró állásfoglalását opponálta és amelynek legfőbb bírálata, hogy nincsenek feljogosítva a bírák a státútum vitatására miután elfogadták az ennek alapján történő ítélezésre való kinevezést.¹¹⁸

XI. Sir William Webb különvéleménye

Sir William Webb az Ausztrál Legfelsőbb Bíróságról (*High Court of Australia*) érkezett Tokióba. Már a háború alatt részt vett a kormány megbízásából a japánok által elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálásában. A japán fővárosba érkezve Webb a tokiói katolikus Sophia Egyetem professzorától, Peter Herzogtól beszerezett egy tanulmányt, amely a természetjog alkalmazását tárgyalja a háborús és béke elleni bűncselekmények kapcsán. A bíróság elnökeként elkészítette a saját 658 oldalas ítélet tervezetét, amelyben nagyrészt erre a tanulmányra építi fel álláspontját.¹¹⁹ Ezt a tervezetet végül nem nyújtott be, hanem helyette egy jóval rövidebb különvéleményt terjesztett elő.

A törvényszék elnöke a béke elleni bűncselekményeket és az egyéni felelősséget is igazolhatónak tartotta a párizsi egyezmény alapján, ugyanakkor több ponton is kritizálta vagy eltérő indokokkal vélte jogszerűnek az ítéletet. Ellenvetéseinek adott hangot a törvényszék által kiszabott hét

¹¹⁴ Az 53-as vádpont büntette volna a háborús bűncselekmények elkövetésére irányuló közös tervben vagy összeesküvésben való részvételt. Ezt a vádpontot törvényszék az alapokmány rendelkezéseivel ellentétnek találta.

¹¹⁵ Concurring Opinion by Justice Jaranilla 25. o.

¹¹⁶ Radhabinod Pal az atomtámadásokat az első világháborús német hadviseléssel állította párhuzamba. Eltérő véleményében II. Vilmos egyik Ferenc Józsefnek írott levelét idézi, ahol a német császár azt fejt ki, hogy azért rendelte el a mértéktelen pusztítást és a válogatás nélkül öldöklést, hogy háború hónapok alatt véget érhesen és ne húzódjon el hosszú évekig, még több szenvedést okozva ezzel. (Dissenting judgment of Justice Pal 620. o.) A háborút lezáró békeszerződés az ilyen utasításai miatt vád alá helyezte a német uralkodót, és a tényleges felelősségre vonása pusztán azért maradt el, mert Hollandia megtagadta a kiadatását.

¹¹⁷ Concurring Opinion by Justice Jaranilla 22-23. o.

¹¹⁸ A fülöp-szigeteki bíró ezen érvelését a későbbi nemzetközi büntetőbíróságok gyakorlata alátámasztja. David Cohen – Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Tribunal: Law History and Jurisprudence*. Cambridge University Press, 2018, 505-506. o.

¹¹⁹ Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal and Crimes Against Peace (Agression): Is There Anything to Learn?* In: Leila Nadya Sadat (Ed.): *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force*. Cambridge University Press, 2018, 92-93. o.

halálbüntetés¹²⁰ vonatkozásában. A büntetések egyetemlegesen elismert elsődleges céljának az elrettentést tartotta, és – hasonlóképpen, mint Cesare Beccaria¹²¹ – úgy vélte ez az elrettentő, visszatartó erő sokkal hatásosabban elérhető egy hosszú börtönbüntetéssel, mint egy gyors kivégzéssel.¹²² Már csak azért sem tartotta kívánatosnak a halálbüntetést, mert sokan felháborítónak találhatják az olyan időskorú személyek kivégzését, mint amilyenek néhányan az elítéltek között voltak.

Csakúgy, mint a francia bíró, ő is fenntartásokat fogalmazott meg a császár „immunitása” kapcsán, tekintettel arra, hogy a háború megindításához a császár felhatalmazására volt szükség, illetve később az uralkodó közbelépése is vetett véget neki. Az ausztrál bírónak a császár felelősségére vonatkozó felvetéseit Tojo is megerősítette az egyik tárgyaláson, mikor kijelentette, hogy nincs olyan japán ember, aki szembemenne őfelsége akaratával.¹²³ A császár megkérdőjelezhetetlen tekintélyében nagy szerepet játszott, hogy a Meiji-restaurációt (1868) követően az uralkodóra élő istenként hivatkoztak,¹²⁴ amely nézetet a japán alkotmány is alátámasztotta.¹²⁵ Jellemzően az uralkodó inkább szimbolikus, legitimáló szerepet játszott a kormányzásban és a miniszterek tanácsainak megfelelően járt el. Ugyanakkor az ügyészség egyik, a per során kiemelten fontos bizonyítéka, Koichi Kido naplója, amelynek szerzője maga is a vádlottak sorát bővítette, meggyőzően igazolja, hogy császár a Peal Harbor-i támadás megelőzően aktívan részt vett a döntéshozatalban és saját meggyőződése szerint hagyta végül jóvá a háborús terveket.¹²⁶ Megalapozottan feltehető, hogy amennyiben vád alá helyezték volna az uralkodót, vétkesnek találta volna a törvényszék béke elleni bűncselekmények vádjában a Tokióban alkalmazott felelősségi konstrukciók alapján (ha másért nem is az összeesküvésben mindenképpen). A döntés hátterében alapvetően politikai indokok húzódtak meg, a császár személyét a szövetségesek nélkülözhetetlennek ítélték meg stratégiai célkitűzéseik megvalósításához és Japán demokratizálásához. Azonban Webb állításával ellentétben az uralkodó nem rendelkezett „immunitással” az amerikaiak pusztán függőben tartották a felelősségre vonásának lehetőségét.¹²⁷ Az uralkodó helyzete így egészen a San Francisco-i békeszerződésig kérdéses maradt, amely 1952-ben véget vetett Japán megszállásának, és amelyben Japán kormánya hivatalosan is elfogadta a Tokiói Törvényszék ítéletét.¹²⁸

Webb különvéleményében többször előtűnik a természetjog kifejezés, és azt általánosságban is támpontnak tekintette a jogban. Ez tűnik ki abból az érveléséből, melyben a státútum védelmére kellve az egyéni felelősség kapcsán, arra hivatkozik, hogy az nem sérti a természetjogot, hanem érvényt szerez neki. Ezzel a jogelméleti felfogással korrelál az a kijelentése is, hogy nemzetközi jog a keresztény civilizáció terméke.¹²⁹ A béke elleni bűncselekmények egyik elkövetői magatartását kifejezetten a természetjogra hivatkozva támasztotta alá. Valamennyi vádlottra vonatkozott azon vádpont, amely az agresszív háború folytatására irányuló összeesküvésben való részvételt volt hivatott megbüntetni. Azonban a védelem kifogásolta a konspiráció vádját, mondván, hogy ez kizárólag az angol-amerikai jogban büntetendő, a kontinentális jogtól, és általánosságban a nemzetközi jogtól pedig teljesen idegen.¹³⁰ Az ausztrál bíró egyetértett abban, hogy pusztán egy angol-amerikai koncepcióra nem

¹²⁰ Az akasztás általi halálraítéltek: Tojo Hideki, Kenji Dohihara (tábornok), Koki Hirota (külügyminiszter, majd miniszterelnök 1933 és 1937 között), Itagaki Seishiro (tábornok, mukdeni incidens szervezője, rövid ideig hadügyminiszter), Heitaro Kimura (tábornok, a burmai atrocitások felelőse), Iwane Matsui (tábornok, a nankingi mészárlás felelőse), Akira Muto (tábornok, többek között a manilai mészárlásért tette felelőssé a törvényszék)

¹²¹ Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*. Attraktor. 2017. 57. o.

¹²² Separate Opinion of the President. 17. o. A tokiói per után felállított nemzetközi és „hibrid” büntető törvényszékek (mint a sierra leonei, a kambodzsai vagy a kelet-timori) alapokmányai a halálbüntetés kiszabását már nem tették lehetővé.

¹²³ Madoka Futamura: *War Crimes Tribunals and Transitional Justice*. 93. o.

¹²⁴ Emiko Ohnishi-Tierney: *The Emperor of Japan as Deity*. pp. 204 – 205. In *Ethnology*, Vol. 30, No. 3, 1991, pp. 199 – 215.

¹²⁵ 1889-as japán alkotmány 1. fejezet, 3. cikk, a japán császár az isteni mivoltát csak a II. világháború után tagadta meg (ld: „Humanity Declaration”)

¹²⁶ Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 202-204. o.

¹²⁷ Kiválóan szemlélteti ezt MacArthurnak továbbított alábbi üzenet: „*The United States government's position is that Hirohito is not immune from arrest, trial and punishment as a war criminal. It may be assumed that when it appears that the occupation can proceed satisfactorily without him, the question of his trial will be raised.*” Yuma Totani: *The Tokyo War Crimes Trial*. 53. o.

¹²⁸ Treaty of Peace with Japan September 8, 1951, Article 11.

¹²⁹ Separate Opinion of the President 8. o.

¹³⁰ Richard H. Minear: *Victors' Justice*. 41. o.

alapozhat bűncselekmény a törvényszék, továbbá állította, hogy a párizsi egyezményből sem következik ilyen bűncselekmény. Mindemellett nem tartotta ellentétessnek a státútum erre vonatkozó rendelkezéseit a büntetőjogi felelősség egyetemes szabályaival. Ahogy ennek kapcsán írja Sir William Webb: „A nemzetközi jog kiegészíthető az igazságosság szabályai és a jog általános elvei által: a merev pozitivizmus már nincs összhangban a nemzetközi joggal. A nemzetek természetjoga jelentőségében egyenlő a pozitív vagy tételes („akaratlagos”) joggal.”¹³¹

Összegzés

A nürnbergi per árnyékában csekély tudományos figyelem irányul a tokiói perre, amely egy rendkívül alulkutatott területnek mondható – még az idegen nyelvű szakirodalomban is. Ugyanakkor a tokiói per egy meghatározó esemény volt a nemzetközi büntetőjog fejlődése szempontjából. A Távol-keleti Nemzetközi Katonai Törvényszék, az európai nemzetközi törvényszékekkel együtt, a nemzetközi büntetőbíráskodás kiindulópontja volt, amely jogterület, az aktuális nemzetközi események tükrében is, jól láthatóan közel sem veszített jelentőségéből. Egy ilyen lényeges történelmi esemény, és jogfejlődési pont tudományos elhanyagolása semmi esetre sem kívánatos. Nem érdemes szem elől téveszteni azt a tényt sem, hogy a Tokiói Törvényszék, a nürnbergi, a jugoszláv és a ruandai törvényszék mellett, a történelem négy tisztán nemzetközi *ad hoc* jellegű büntetőbíráóságának egyike. A Tokiói Törvényszék nemcsak megerősítette a nürnbergi ítéletet, ezen belül a nürnbergi alapelveket és az agresszió illegalitását (már jóval a római státútum előtt bűncselekményként kezelte az agressziót), hanem önálló hivatkozási pontokkal is szolgált a nemzetközi büntetőjog számára, amelyek megjelennek a ICTY és ICTR ítéleteiben,¹³² különösen a tekintetben, hogy az előjárói felelősség alapján civilek is felelősségre vonhatóak.

A nemzetközi jogban, egy nemzetek felett álló jogalkotó hiányában, a természetjog sokáig meghatározó szerepet játszott. Oppenheim egyenesen azt állítja, hogy a nemzetközi jog a természetjognak köszönheti a létezését.¹³³ A tokiói per során is nélkülözhetetlennek bizonyult a vádlottak elítéléséhez. Mindez legszembetűnőbben az ügyészség állásfoglalásaiban, valamint a francia és az ausztrál bíró véleményeiben jelenik meg. Az ügyészség nyitóbeszéde félreérthetetlenül tette, hogy a vádhatóság milyen jogfilozófiára alapozza a vádat. Henri Bernard mindenféle egyezményi hivatkozást elutasított és olyan fogalmakra alapozta a vádlottak felelősségét, mint az ész vagy az egyetemes lelkiismeret. A törvényszék elnöke különvéleményének is szerves részét képezi a természetjog. Ezenfelül, bár *expressis verbis* nem hivatkoztak természetjogra, a többségi vélemény az igazságosságra (is) alapozta a béke elleni bűncselekményeket, a nürnbergi útmutatást követve a jogbiztonsághoz képest előtérbe helyezték a háború morális megítélését. De még fülöp-szigeteki bíró is az igazságosságot jelöli meg az egyéni felelősség jogalapjaként, más támpont hiányában. Végül pedig Pal életrajza is egy árnyaltabb metafizikai szemléletmódról árulkodik, azonban a vádlottak felmentését csak a pozitivizmus útján tudta igazolni.

Különösképpen a legkétesebb vádpontoknál, a tokiói per középpontjában álló béke elleni bűncselekményeknél érhető tetten a természetjogi tanítás hatása. Pal helyesen vélte, hogy az agressziót sem a szokásjog, sem bármilyen egyezmény nem tette bűncselekménnyé. Történelmileg szemlélve, az erőszak tilalmának elgondolása nemzetközi jogban a keresztény filozófiából és az igazságos háború teóriájából eredeztethető.¹³⁴ Úgy tűnik, hogy Kellogg-Briand paktumra való formális hivatkozások

¹³¹ „International Law may be supplemented by rules of justice and general principles of law: rigid positivism is no longer in accordance with International Law. The natural law of nations is equal in importance to the positive or voluntary.” Separate Opinion of the President 9. o. Hivatkozásként Webb az idézett érveléséhez Oppenheim *International Law* című művét jelöli meg. Oppenheim grotiánusoknak nevezi azokat, akik hasonlóan Grotiushoz fenntartják a nemzetközi jogban a természetjog és a pozitív jog (*ius voluntarium*) megkülönböztetését, azonban szemben a németalföldi jogással tagadják a természetjog primátusát és egyenlő jelentőségűnek ítélik meg a kettőt. Oppenheim például ide sorolta Christian Wolffot és Emerich de Vattelt. L. F. L. Oppenheim: *International law: A Treatise*. Volume I. 1912. 92-93. o.

¹³² A két törvényszék alábbi ügyekben hivatkozik a tokiói ítéletre; ICTY (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia*): Čelebići, Blaškić, Halilović, Tadić, Strugar-ügy; ICTR: (*International Criminal Tribunal for Rwanda*): Akayesu, Bagilishema, Musema-ügy. Neil Boister, Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal*. 303-307. o.

¹³³ L. F. L. Oppenheim: *International law: A Treatise*. 88.o.

¹³⁴ Malcolm N. Shaw: *International Law*. Cambridge University Press. 2017. 18., 851-854. o.

mögött is az igazságos háború teóriája volt megtalálható. Keenan nem hagyott efelől kétséget és ennek sajátos következményei érhetőek tetten az emberölésre vonatkozó vádpontokban is. Röling későbbi művében úgyszintén elismerte az agresszió természetjogi alapjait a tokiói per során, ezzel lehet összefüggésbe hozni azon állítólagos álláspontját, hogy az agresszió lényegét csak keresztény kultúrájú államok érthetik meg.

A háborúk kapcsán manapság is gyakran szokták idézni Cicero aforizmáját, miszerint *inter arma silent leges*,¹³⁵ fegyverek között a törvények hallgatnak. A tokiói per egy fontos történelmi lépés volt ahhoz, hogy ez a jövőben másképpen legyen, és ennek hátterében a természetjog állt.

¹³⁵ *Silent enim leges inter arma; nec se exspectari iubent, cum ei qui exspectare velit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda. (Pro Milone)*

Felhasznált irodalom

1. Ádány Tamás Vince: *Nemzetközi büntetőbíráskodás*.
2. Aleksandra BABOVIC: *The Tokyo Trial, Justice, and the Postwar International Order*. Palgrave Macmillan. 2019.
3. Alfred VERDROSS: *Mi a Jog?*. In. Fridvaldszky János (szerk.): *Természetjog. Szöveggyűjtemény – Jogfilozófiák*. Szent István Társulat. Budapest 2006.
4. Amaya AMELL: *The Theory of Just War and International Law*. Hispanic Journal, Spring 2017, Vol. 38, No. 1.
5. Ann-Sophie SCHÖPPEL: *La France et le proces de Tokyo: L'engagement des diplomates et des magistrats francais en faveur d'une justice internationale 1941-1954*.
6. Cesare BECCARIA: *A bűnökről és a büntetésekről*. Attraktor. 2017.
7. Claus KREB: *Nulla Poena Nullum Crimen Sine Lege*".
In Max Planck: *Encyclopedia for Public International Law*.
8. David COHEN – Yuma TOTANI: *The Tokyo War Crimes Tribunal, Law History and Jurisprudence*. Cambridge University Press 2018.
9. David COHEN: *Dissent at Tokyo: The Opinion of Justice Henri Bernard at the International Military Tribunal for the Far East*, In LIU Daqun – ZHANG Binxin (Eds.): *Historical War Crimes Trials in Asia* . 2016.
10. Diane ORENTLICHER: *The Tokyo Tribunal's Legal Origins and Contributions to International Jurisprudence as Illustrated by Its Treatment of Sexual Violence*. Nuremberg Academy Series No. 3, 2020.
11. Emiko OHNIKI-TIERNEY: *The Emperor of Japan as Deity*. In Ethnology, Vol. 30, No. 3, 1991.
12. Esmein JEAN: *Le juge Henri Bernard au procès de Tokyô*. In Vingtième Siècle, revue d'histoire, No. 59, 1999.
13. Felix GOLSER: *The concept a special criminal law as a weapon against „enemies” of the society*.
14. Francois RIGAUX: *Hans Kelsen on International Law*, In European Journal of International Law, Vol. 9, Issue 2., 1998.
15. Gregory M. REICHBERG: *Suarez on just war*. In Daniel Schwartz (Ed.): *Interpreting Suarez*. Cambridge University Press. 2012.
16. Gustav RADBRUCH: *Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog*. In Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Szerk. Varga Csaba. Budapest, 1998.
17. H. L. A. HART: *The Concept of Law*. Oxford University Press, 1961.
18. Helmut COING: *A jogfilozófia alapjai*. Osiris tankönyvek. 1996.
19. Hugo GROTIUS: *The Rights of War and Peace*. Liberty Fund. Indianapolis. 2005.
20. Jacobs, DOV: *Positivism and International Criminal Law: The Principle of Legality as a Rule of Conflict of Theories*.
21. James Burnham SEDGWICK: *The Trial Within: Negotiating Justice at the International Military Tribunal for the Far East, 1946-1948*. 2012.
22. John AUSTIN: *The Province of Jurisprudence Determined*. London: John Murray, Albemarle Street. 1832.
23. KENDE Tamás et. al. (szerk.): *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer, Budapest. 2018.
24. KIRS Eszter: *Elöljárói felelősség az ICTY joggyakorlatában*. Miskolci Jogi Szemle, 12. évfolyam 2017/2.szám.
25. L. F. L. OPPENHEIM: *International law: A Treatise*. Volume I. 1912.
26. Lisette Schouten: *From Tokyo tot he United Nations: B. V. A. Röling, International Criminal Jurisdiction and the Debate on Establishing an International Criminal Court, 1949-1957*. In FICHL Publication Series No. 21 (2014).
27. Madoka FUTAMURA: *War Crimes Tribunals and Transitional Justice: The Tokyo Trial and the Nuremberg legacy*. 2008,
28. Makau MUTUA: *What is TWAIL, Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)*. APRIL 5-8, 2000, Vol. 94.
29. Malcolm N. SHAW: *International Law*. Cambridge University Press. 2017.

30. Michael N. SCHMITT: *Debellatio*. Max Planck Encyclopedia of Public International Law (October 2009)
31. Milinda BENERJEE: Does International Criminal Justice Require a Sovereign? Historicising Radhabinod Pal's Tokyo Judgement in Light of his 'Indian' Legal Philosophy, *Historical Origins of international Criminal Law: Volume 2*.
32. Neil BOISTER – Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal: A Reappraisal*. Oxford University Press. 2008.
33. Nico SCHRIJVER: B. V. A. Röling – A Pioneer in the Pursuit of Justice and Peace in an Expanded World. In *Journal of International Criminal Justice* 8 (2010).
34. Pedro López BARJA de Quiroga: *Cicero: Bellum Iustum and the Enemy Criminal Law*. In *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Correlating Thinkers*. 2018.
35. Radhabinod PAL: *The History of Hindu Law in the Vedic Age and in Post-Vedic Times Down to the Institutes of Manu*. University of Calcutta 1958.
36. Richard H. MINEAR: *Victors' Justice: The Tokyo War Crimes Trial*. Princeton. 1971.
37. Robert Cryer: *The Tokyo International Military Tribunal and Crimes Against Peace (Agression): Is There Anything to Learn?* In Leila Nadya Sadat (Ed.): *Seeking Accountability for the Unlawful Use of Force*. Cambridge University Press 2018.
38. Rohoni SEN: Retelling Radhabinod Pal: *The outsider and The Native*. In *The Down of Discipline*. 2020.
39. Saint THOMAS AQUINAS: *The Summa Theologica*. Encyclopedia Britannica. 1923.
40. Scott J. SHAPIRO: *What is law (and why should we care)? 1st conference on philosophy and law neutrality and theory of law*. Girona 2010.
41. Stephanie BERLIN: *The Tu Quoque Defense*. 2002. War Crimes Memoranda. 227.
42. Thomas HOBBS: *Leviathan*. Oxford at the Clarendon Press. 1965.
43. TÓTH J. Zoltán: *Állam- és jogelmélet*. Patrocinium. Budapest 2019.
44. Yuma TOTANI: "International Military Tribunals at Tokyo, 1946–1949: Individual Responsibility for War Crimes". In Morten Bergsmo et. al. (Eds.): *Historical Origins of International Criminal Law: Volume 2* (2014).
45. Yuma TOTANI: *The Tokyo War Crimes Trial: The Pursuit of Justice in the Wake of World War II*. 2008.

Törvényszéki dokumentumok:

1. B.V.A. Röling véleménye: <https://www.legal-tools.org/doc/fb16ff/pdf>
2. Delfin Jaranilla véleménye: <https://www.legal-tools.org/doc/67f7b0/pdf>
3. Henri Bernard véleménye: <https://www.legal-tools.org/doc/675a23/pdf>
4. ítélet: <https://www.legal-tools.org/doc/8bef6f/pdf>
5. Radhabinod Pal véleménye: <https://www.legal-tools.org/doc/38eba7/pdf>, <https://www.legal-tools.org/doc/2a3d21/pdf>
6. törvényszék statútuma: <https://www.legal-tools.org/doc/a3c41c/pdf>
7. ügyészség nyitóbeszéde: <https://www.legal-tools.org/doc/ea8eea/pdf>
8. William Webb véleménye: <https://www.legal-tools.org/doc/1db870/pdf>

Hivatkozott egyezmények és nemzetközi dokumentumok:

1. The Cairo Declaration, November 26, 1943.
https://www.ndl.go.jp/constitution/e/shiryo/01/002_46/002_46tx.html
2. The Covenant of the League of Nations
<https://www.unhcr.org/en/about/league-of-nations/covenant>
3. Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929.
<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>
4. Convention respecting the Limitation of Employment of Force for Recovery of Contract Debts
<https://www.legal-tools.org/doc/af0649/pdf>

5. Declaration Concerning Aggression, League of Nations Official Journal. Special Supplement No. 53. 1927. szeptember 24.
https://digitallibrary.un.org/record/720794/files/A_2211-EN.pdf
6. General Assembly resolution 95 (I) of 11 December 1946
https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_95-i/ga_95-i_ph_e.pdf
7. General Treaty for the Renunciation of War. Paris, 27 August 1928
<https://iilj.org/wp-content/uploads/2016/08/General-Treaty-for-the-Renunciation-of-War-Kellogg-Briand-Pact.pdf>
8. Geneva Protocol, 1924, Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes
<https://www.loc.gov/item/2021667896>
9. London Agreement of 8 August 1945
<https://www.legal-tools.org/doc/844f64/pdf>
10. Moscow Declaration on German Atrocities of 30 October 1943
<https://www.legal-tools.org/doc/3c6e23/pdf>
11. The Potsdam Declaration July 26, 1945
<https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c06.html>
12. Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.
<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-iv-1907>
13. Soviet-Anglo-American Communiqué At Moscow Conference, December 27, 1945.
<https://www.legal-tools.org/doc/653d48/pdf>
14. Treaty of Peace with Japan September 8, 1951
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20136/volume-136-i-1832-english.pdf>
15. The Versailles Treaty June 28, 1919
<https://avalon.law.yale.edu/imt/parti.asp>